

Universitätsbibliothek Paderborn

Scopvs Biblicvs Veteris Et Novi Testamenti

Novicampianus, Albertus

Antverpiae, 1566

IX. Fides, spes, charitas.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30443

consequebatur. De hoc sacramento & illud est Iacobi Apostoli: *Infirmatur Iaco. 5.* quis in vobis inducat presbyteros Ecclesiae vt orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus. Ma- *Materia extre- tremæ vnu-*
teria extremæ vunctionis est oleum oli- *uæ per Episcopum benedictum. Solet etionis.*
autem esse triplex oleum in Ecclesia ab Episcopis in die coenæ Domini conse- cratum. Oleum infirmorum, oleum ca *Oleum in thecumenorum, et Chrisma ex oleo o-* Ecclesia tri- liuæ & balsamo compositum, de quo plex. antea dictum est, vbi de confirmatione egimus. Forma huius Sacramenti est: *Forma ex-* Per istam sanctam vunctionem, & suam ip- tremæ vnu- sius misericordiam, indulget tibi Do- *etionis.*
minus quicquid per visum, &c. Et simili liter in alijs membris. Atque hactenus de sacramentis dictum sit, nunc fides, spes, charitas describendæ sunt, quibus primum locum post iustificationem in scopo biblico deditus.

FIDES, SPES,

Charitas.

Religionis Christianæ virtutes pre *Virtutes ca* cipuae, sunt tres, fides, spes, cha- *tholice tres* ritas, quæ Theologicæ nominantur, hoc est, diuine, quod religione Christi- ana sint potissimum sequendæ. Quibus &

Aug. l.1.c. & scientiam omnem, & prophetiam
37.de do- militare, omnemque intellectum scri-
ctr. Christ. pturarum ad illas referri debere, vinit-
l.1 solilo. Iigionis Christianæ grauissimi aint.

Fides in pri- Fidem imprimis requiri in Christiani-
mis requiri- niſimo ſcriptura ſacra indicat. *Imposſi-*
tur in Chri- *le eſt ſine fide placere Deo*, ait Paul. Qui
ftianismo. etiam fidē appellat ſubſtantia, hoc eſt,
Hebr.ii. fundamētum rerum ſperandarū, quod
Fides qua- ſcilicet ſine fide nō queat in altū ſtrui,
re Paulo di- immo neque cōſiſtere ſpiritualis virtu-
catur ſub- tum ac gratiarum fabrica. Nam niſi eſt
ſtantia. diderimus non tantū de retributione,
 sed de eo ipſo quod Deus fit, labuntur
 nobis omnia. *Quod ſi nauē nemo in-*
greditur, niſi prius ſe credat ſeruari po-
ſe: ſi agricola non cōmittit ſulcis ſemi-
na, niſi credat terrā multō plura relati-
ram quām acceperit. Et ne de ſingulis
 agatur, ſi nihil eſt quod in vita geri po-
 ſit, niſi credulitas aliqua præceſſerit,
 quomodo non multō magis fides in e-
 dificio ſpirituali virtutū ac gratiarum
 imprimis ceu fundamentum iacienda
Hebræ.ii. eſt, id quod Paulus teſtatur: *Accidentem*
ad Deum oportet credere quia eſt, & in qua-
rentibus ſe remuneratoſ ſit.

Spes requiri Spem neceſſariam eſſe Christiano,
tur in Chri- inter cætera teſtimonia ſacra ſcriptu-
ftianismo. ræ, diuinus Paulus abundē teſtatur, cūm
Hebræ.6. ſpem appellat anime noſtre anchoram
 tuam

tutam ac firmam, & incedentē vsq; ad
interiora velaminis, hoc est, tabernacu-
lum aeternae beatitudinis, vbi præcur-
sor pro nobis introit Iesus. Quēadmo-
dū enim anchora fluctuāte mari firmat
naues ne evertātur, aut in saxa impellā-
tur, & cōfringātur: ita spes in his mūdi
tēpestatibus, de promissis diuinis nos
cōfirmat, vt quæ nobis nō in rebus flu-
xis, sed in cōelo fixa est, vbi nullæ rerū
vices, sed aeterna stabiliaque omnia.

Charitatem autem fidei & spei ad-
iungi debere, inde liquet, quod fides si-
ne charitate poterit quidem esse, sed
non prodest. *Fides enim in Christo va-*
let, ait Paulus, quæ per dilectionem opera-
tur, & vt idem ait: Si linguis hominū lo-
quar, et angelorum, charitatem autem non
babeam, factus sum velut & resonans, &
symbolum tinniens: & si habuero Prophe-
tiam, & nouerim mysteria omnia, & om-
nem sc̄iam, & si habuero omnem fidem,
ita vt montes transferā: charitatem autem
non habuero, nihil sum. Et si distribuero in
cibos pauperum omnes facultates meas, &
si tradidero corpus meum, ita vt ardeam,
charitatem autem non habuero, nihil mihi
prodest. Charitas patiēs est, benigna est. Cha-
ritas non emulatur, non agit perperā, non
inflatur, nō est ambitiosa, non querit quæ
sha sunt, nō irritatur, non agit malum, non

P gaudet

Spes an-
chora.

331.32.
Charitas in
christianis-
mo neces-
saria.

Galat. 5.

1. Cor. 13.

314 ANNOTATION.

gaudet super iniquitate, congaudet autem
veritati, omnia suffert, omnia credit, om-
nia sperat, omnia sustinet. Et paulo post:

316.20.

Charitas
insigne
Christia-
worum.

Ioan.13.**1. Ioan. 4.****331.32.****Roma.13.****Colff.3.****180.9.****1. Cor.12.****25.25.****Roma.11.****Dom.****Cur fides**
spes chari-
tas in pri-
mis in Chri-
stianismo
requiratur.**180.9.****1. Cor.12.****25.25.****Roma.11.****Dom.**</

Domini? Cùm (inquam) hæc talia sint, *1. Cor. 11.*
 quædā etiā si sapientiā mundanā spe-
 ctes, scandalo: necessariò erit hic fides,
 quia credat vnuſquisq; vera esse ad quæ
 vocatur: & spes qua speret se illa con-
 sequi? & charitas qua illa omnia dili-
 git. Cùm enim intellectus & voluntas *Intellectus*
 præcipuæ vires animæ Protoplasti, illi & voluntas
 in hoc diuinitus inditæ, vt Deum con- præcipuæ
 ditorem omniū cognosceret, agnatum *res proto-*
 quoad fieri posset, complectetur, per *plasto indi-*
 peccatum vitiatae fuere in illo, & in no- tæ quomo-
 bis ceu stirpe. *Intellectus* quidem quo *do corruptæ*
 iudicaret quid eligendum errore: *Vo-* *sint.*
 luntas verò, qua expeteret quod ratio *Roma. 5.*
 dictaret carnali concupiscentiæ. Igitur *Roma. 7.*
 his remedij opus est, fide (sine qua spes
 esse non poteſt) quæ purificaret cor,
 hoc est mentem, & rationem ceu fon-
 tem animi: & charitate, quæ submoue *Act. 15.*
 ret prauas cupiditatem, vt ad ea tantum *1. Timo. 1.*
 feramur, quæ præscripsit Deus. Libuit
 hic adscribere verba Augustini, quibus
 docet fidē, spē, charitatē in religione re-
 quiri. *Fides* (inquit) sine spe & charita- *Li. 21. sen.*
 te est, si dicas: *Credo vera esse ad quæ* *in Ench. ad*
me vocas, sed ego ea capere non pos- *Lau.*
sum, nec volo. *Fides* sine spe cū charita-
 te est, si dicas: *Credo vera ad quæ me*
vocas, & Volo ea cōsequi, sed nō possum.
Fides cum spe sine charitate est, si dicas

316 ANNOTATION.

Credo vera esse ad quae me vocas, & ea possem consequi si velim, sed nolo. Charitas sine spe & fide est, si quis dicat: vehementer se velle sine illecebris corporis viuere in aeternum, sed neque credere esse vita aeterna, nec, si sit, posse consequi. Cum fide sine spe charitas est, si & desiderare se vitam aeternam, & credere esse quis dicat, sed posse aseque neget. Spes autem sine fide quomodo esse possit non inuenio. Nemo enim sperat se posse aseque, quod esse non credit. Oportet ergo inesse animo omnia tria, fidem, spem, charitatem, ut & credat vera esse ad quae vocatur, & speret se posse aseque, & omnino ea diligat: haec ille. De his igitur singillatim agendum est breuiter, & primò de fide.

Aug. epi. 19

Fides duplex.

epist. 154.

Fides diuina duplex.

14: ob. 2.

Fidei nomen a fio deflexum, ut scilicet fides appelletur, quia fiat quoddam etum est. Fides est duplex, diuina & humana, haec est, qua hominibus creditur, describiturque esse dictorum conuentorumque constantia & veritas: hec ad praesens negotium non pertinet. Diuina vero est, quae Deum pro obiecto habet. Diuiditur autem bifariam, in viuam & mortuam: posterior est quae creditur esse quae diuinitus relata sunt, vera esse quae diuinitus relata sunt, verum charitatis expers est, hec etiam historicam dicitur. Quae quidem & si ne-

cessariam tiam in qui, ut scunt. effectum rem quae inveniuntur que illud pium per nem quae credentur: forma definita darum. Quae vocat piatum cum re esse su fundantur: licet si immotum & minium damna ostensum requiri neg: et ris alie-

cessaria sit ad salutem, tamen multis e-
tiam malis accidit, quin & demonibus,
qui, vt Iacobus ait, credunt & contremi-
scunt. Atque ita constat eam non esse *Iacob. 2.*
effectricem salutis, quemadmodū prio-
rem quæ est firma assensio his quæ di-
uinitus reuelata sunt & promissa, at-
que illud in primis, iustificari à Deo im-
pium per gratiam eius, per redemptio-
nem quæ est in Christo Iesu, hisque *Hebræ. 11.*
credens firmiter per dilectionem ope-
ratur: eam aliqui iustificatoriam &

formatam nominant. Fidem Paulus *Definitio*
definit esse substantiam rerum speran- *fidei Pau-*
darum, argumentum non apparetium. *lina.*

Quæ quidem definitio (sic enim eam *Tract. 79.*
vocat Augustinus) vt exactius percis- *super Ioan.*

patur, explananda nobis est, præfertim
cum res sit maximi momenti. Fidem *334.16.*

esse substantiam Paulus dicit, hoc est,
fundamentum, & quod Græcè signi-
ficantius dicitur hypostasin, quod sci-
licet sine fide non queat in altum strui,
immo neque consistere spiritalis virtu-
tum & gratiarum fabrica. Est enim o-
mnium bonorum, vt Augustin. ait, fun-
damentum, quod paulò ante euidenter *De fide ad*
ostensum est. Quoniam autem in fide *Pet. Disc.*

requiritur firma notitia seu assensus,
neq; enim fides existimanda est vulga-
ris aliqua credulitas. Proinde in defini-

P 3 tione

*Fides in di-
uinis vicē
argumēto-
rum obit.*

tione additur à Paulo elenches id est argumentum, quod est ratio faciens fidem rei dubiæ: ut scilicet quemadmodum illa indubitate habentur, quæ argumentis comprobantur, ita certissima illa existimanda sunt quæ apprehenduntur fide, quæ quidem in diuinis vicē argumentorū obit, cū in diuinis talia sint ut nullis argumentis illis fides fieri possit. Quo enim arguento astruere poteris, Deum unum esse in essentia, trinum in personis? mundum à Deo ex nihilo creatum? homines eadē corpora resumpturos & resurrecturos? & alia permulta? Et veluti in humanis rebus argumenta sequitur cognitio, ita in diuinis fidem docente Esaia: *Nisi credit-
ritis (inquit) non intelligetis.* Porro vocabulis duobus, sperandarū & non apparentium, in definitione fidei politis ostenditur obiectum fidei, id est res circa quas versatur fides, quæ quidem nec sensibus nec rationibus humanis deprehenduntur, sed eas firma spesita repræsentat animo, quasi coram carentur, quasi manibus tenerentur, quæ per se videri nequeūt, eas persuadere esse certissimas, nō argumentis humanis, sed certa fiducia erga Deū auctoratē fidē in pijs præcellētia miranda, facta consecuta sunt, & consequuntur.

Isaie. 7.

*Obiectum
fidei.*

319.10.

D E
Quorū
tumquā
tā certi-
ribus h
quæ o
de app
iter est
qua ex
mana
dem, v
sunt. F
nec rat
ligi, {
du cor
ditoris
quibu
anima
Neq;
mana
futura
conui
tes, o
riden
tū ha
xerat
parau
In ea
homini
moni
in fu
ham

Quorū animo penitus infixū, intimo-
tumque sedit: nihil tam verū esse, nihil
tā certū atp; indubitātū eorum quē au-
ribus hauriuntur, manibus tenentur,
quæ oculis conspiciuntur, quām quæ fi-
de apprehenduntur. Et quoniam breue
iter est per exēpla & efficax: eius rei ali-
qua exēpla subiiciātur. Argumenta hu- *Exempla*
mana consideraueris, non merebitur fi- *fidei*.
dem, vt ex his quæ non sunt, fiant quæ 335.23.
sunt. Pij tamē, quōd nec cōspici potuit, *Hebræ.11a*
nec ratiocinatione mētis humanæ col-
ligi, perinde credūt ac si viderēt mun-
dū conditū verbo Dei, soloq; iussu con *Gene. 6.7.*
ditoris. Nō apparebāt argumēta Noē, *Noē*.
quibus colligeret futurum vniuersum
animantiū genus diluuiio deletum iri.
Neq; enim credibile fuerat ratione hu-
mana ita dictātē, tantā inundationē
futurā: homines erant mira securitate,
conuiuentes, matrimonium celebran- *Luc.17.*
tes, oraculū quo ipse monitus fuerat ir-
ridentes. Ille tamen minimē indubita-
tū habens, euenturū quod Deus prædi-
xerat, iussa diuina capessiuit, arcām ap-
parauit, & simul seruauit ea quæ Deus
in eam tollenda mandarat: & reliquos
homines cōdēnauit adeò diffidētes ser-
moni diuino, vt adornantem fabricam
in futurum diluuium irriderent. *Abra- Abraham.*
ham non circunspiciebat īmori diffiden *Gene.15.*

tium argumenta, quibus quod Deus futurum prædixerat, fieri posse doceri potuisset, sed præter spem sub spe credidit Deo dicenti, illum patrem futurū multarum gentium, ac posteritatis auctorem tam numerosæ, ut stellarum multitudinem æquare possit. Neque respexit corporis vires iam effœtas, & ad generandum inualias, ut qui iam accederet ad annum centesimum. Nec considerauit ætatem vxoris, cui & ipsi iam emarcuerant muliebria membra, yetiam si ipse nondum gignendi viribus destitutus fuisset, tamen illa ferendo vetero non esset habilis: nihil (inquam horum) venit in mente, nihil hæsitauit sed toto pectore adhæsit promissis Dei adeo ut cum Deus explorans, quam ex animo sibi fideret, iussisset ut immolaret filium suum Isaac, cum is filius, inquam, & unicus esset, & cuius nomine promissa fuit posteritas, siquidem hic erat sermo promittentis: *In Isaac vocabitur tibi semen, nihil tamen cōtatus, aggressus est facere quod iussus est, nihil interim secum reputans: Vnde mihi posteritas, si occido hunc, in quo uno spes est posteritatis? sed illud in animo pendebat, Deum qui promiserat, mentiri non posse, & si libeat, vel à mortuis excitare posse extinctum filium gen-*

Rom. 4.

Gen. 18.

Gen. 22.

ris propagatorem. Moyses vbi eduxiſ- *Moyſes.*
ſet ex Aegypto populū, montibus ma- *Exod. 14.*
rique ſeptus, videns armatum tyran-
num imminere ceruicibus gentis ſuā,
non aliter animo infracto filius eſt inui-
ſibilibus præſidijs Dei, acſi eum coram
oculis ſuis inſpexiſſet. Neque ſpe exci-
dit: aquæ enim maris diuulſæ, instar
montium curuatæ, repreſſæ que ita ſte-
tere, vt populus ſiccō pede pertrāſiret,
quem Pharao cōſequi volens, mare in-
gressus, aquis obrutus eſt. Et ne de ſin-
gulis agatur, quis enim hos fando enu-
merare valeat? fidei illorum tribuen-
dum, qui Deo, quem corporeis oculis
non cernebant, ſeipſos ita addixerant,
deuouerant, & consecrarāt, vt nec mor-
te diuelli potuere, cæſi gladijs occubue-
runt, lapidati ſunt, diſſecti ſunt horren-*Hebre. 21.*
do ſupplicio, corporis membris in di-
uerſa diſtractis. Quibus verò tales cru-
ciatus, non contigerunt, ritu ferarum
oberrabant per ſolitudinem, vtcunque
teſti pellibus caprinis aut ouillis, labo-
rantes inopia rerum neceſſariarum, vni-
dique perſecutorum inuidia preſſi, pro-
tectis, ſpeluncis vtentes, ac terre cauer-
nis: firma enim fides, alta mente illis
repoſita fuerat, ſe p̄eñium à Deo cum
fœnore poſt hanc vitam recepturos,
multo ſatiuſ eſſe iudicantes breuiſ hu-

ius vitæ iactura adipisci immortalitatem, quam ob lucellum exigui temporis perdere vitam æternam. Alij vero qui cogitatus suos iactarunt in Domino, omni solicitudine in eum, proiecta, fidentibus, ardentissimisque votis à Deo impetrarunt, ut eos innocuos servaret. Leones enim, quod iuxta cursum naturæ fieri non poterat, invictæ in alios sævitie, aut vicerunt, aut senserunt innocuos, velut occluso ore aut alligatis vnguis ut laedere non possent. In incendio, in quod medium injecti fure, sic illæsi permanerunt, quasi corporibus suis natuam vim ignis extinguerent. E medijs ensibus in se districatis incolumes effugerunt, protectore Deo. Quin & illud meruit etiam fiducia nonnullorum, ut cùm eos alimenta quibus corporis languentis vires reficerent, defecissent, cibo à coruis Deo ita procurante, afferri solito, & alijs miris rationibus parato aletentur. Efficit fiducia firma aliorum, ut mortuos ad vitam reuocari consiperent.

Elias.

3. Reg. 17.

4. Reg. 7.

2. Et. 9. 20.

Sermone. 1. de verbis apostoli. Et, ut cum Augustino finiam, fides peccatores homines saluat, cacos illuminat, infirmos curat, cathecumenos baptizat, fideles iustificat, penitentes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines & viduas &

& coniugales casto pudore conseruat, regnis coelestibus præparat, in æterna hæreditate cum Angelis sanctis communicat. Atque haec tenus de explanatione definitionis fidei, à Paulo Apo-

stolo datæ.

Ex prædictis facile colligi potest, *Aliud est aliud esse illa quæ creduntur, aliud fides, aliud dæmum, qua creduntur. Illa quippe in rebus sunt, quæ vel esse, vel fuisse vel futura esse dicuntur: hæc autem in animo credentis est, ei tantum conspi- de Trin. cuia cuius est: quamuis sit & in alijs non ipsa, sed similis. Obseruanda hoc Differentia loco differentia, quæ ponitur inter credere Deo, credere Deum, & cre- re Deo, Deum. Nam illud primum si in Deum. significare dicitur, credere vera esse quæ Aug. serm. loquitur Deus. Secundum vero, cre- 181. de Tēp. dere quia ipse est Deus. Tertium ve- rò credendo diligere illum. Illa priora duo etsi necessaria saluti sunt, tamen multis etiam malis accidunt, & dæmonibus, præsertim hoc secundum, quoniam credunt, & sciunt illum esse Deum. Tertium autem soli nouerūt qui diligunt Deum, qui non solum nomine Christi 219. 30. stiani sunt, sed & factis & vita, quia 244. 7. fine dilectione fides inanis est. Materies seu obiectum circa quod versatur fides. est Deus, operaq; eius. Porro de Deo*

P 6 quæ

Opera p̄ræ
cipua Dei à
nobis credē
da, de qui-
bus in des-
criptione
Dei egī-
mus.
Prima pars
symboli, cu-
ius expla-
natio ex
præcedēti-
bus peten-
da est.
Eius pars
symboli de
claratio ex
antedictis
petetur.

quæ credenda sunt, dictum est ybide
Deo egimus. Operum autem Dei p̄ræ-
cipuorum à nobis credendorum vnum
est, Deum ex nihilo verbo suo cuncta
visibilia, & inuisibilia creasse, eaq; con-
seruare, gubernare, vt ante ostensum
est. De eo est prima pars Symboli Apo-
stolici: *Credo in Deum patrem omnipoten-*

tem, creatorem cœli & terra. Alterum est
Ecclesiam à Deo, patre per filium re-
demptam à peccato, potestate diaboli,
& damnatione æterna, eandemque fa-
ctam hæredem vitæ æternæ. De eo est
altera pars Symboli: *Et in Iesum Chri-*

stum filium eius unicum Dominum no-

strum, qui conceptus est de Spiritu sancto,

natus ex Maria Virgine, passus sub Pen-

tio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepul-

tus, descendit ad inferos, tertia die resur-

rexit a mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad

dexteram Dei patris omnipotentis, inde

venturus est indicare viuos & mortuos.

Tertium opus Dei est, per Spiritum san-

ctum Ecclesiam sanctificari & vivifi-

cari & gubernari, de quo est tertia pars

*Symboli: *Credo in Spiritum sanctum, san-**

ctam Ecclesiam catholicam, sanctorum con-

munitionem, remissionem peccatorum, cat-

uis resurrectionem, & vitam æternam.

Amen.

Symbolum. Ceterum Symbolum Apostolicum,

cuius

cu*ius nu-*
quod ab*litus acc-*
dicandu*sum si-*
no, ind*est. Qua-*
bis bre*gnum e-*
summa*rit, vt*
ne sanct*symbol*
locis tra*Græca*
ducta,*lium no-*
catus ei*Fides en-*
di*cius pe-*
sia con*vnum a-*
fidem,*tis, eu-*
cramen*Ad ear-*
banda*Suppor-*
te, soli*culo pa-*
vocati

DE FIDE, & P B, C H A. 325
cuius nunc mentio facta est, dicitur *Apostolus*
quod ab *Apostolis* *Spiritus sancto cœ- rum.*
lirus accepto, in varias regiones ad præ *Aug. sermo*
dicandum Euangelium ituris compo- *181. de tēp.*
sum sit, $\sigma\mu\beta\delta\lambda\lambda\omega$ Græcis est compo-
no, inde symbolum nomen deductum
est. Quod quidem symbolum, licet ver *Symbolum*
bis breue sit, sacramentis tamen ma- *Apostolorū*
gnū est. Nam omnia mysteria diuina *sacramētis*
summatim continent. Locus hic requi- *magnū*
rit, vt pauca de Ecclesia & cōmuniō-
ne sanctorum dicā, nam cetera quæ in
symbolo Apostolico continentur, suis
locis tractantur à nobis. Ecclesia dicitio *Ecclesiae no*
Græca est à verbo Græco $\iota\kappa\alpha\lambda\iota\omega$ de- *men* unde
ducta, quod est euoco. Nā cōetus fide- *deductum.*
lium nomine Ecclesiae significatus, euo
catus est per verbū Dei ad Deū verum.
Fides enim (ait Paulus) *ex auditu est, au* *Roma. 11.*
diū per verbum Dei. Est autem Eccle-
sia congregatio fidelium profitentium *Quid est*
vnū Deum, vnū Euāgelium, vnam *Ecclesiae*
fidem, vnam spem in vinculo charita- *326. 6.*
tis, eiusdem spiritus, & eorundem sa-
cramentorū participationē habētum.
Ad eam definitionem Ecclesiae cōpro- *324. 25.*
bandā, inter cetera illud Pauli pertinet:
Supportantes (inquit) inuicem in charita- *Ephe. 4.*
te, solliciti seruare unitatē spiritus in vin-
culo pacis, vnū corp⁹, et vnū spiritus, sicut
vocati estis in vna spe vocationis vestræ,

P 7   unus

*vnius Dominus, una fides, unum baptisma,
vnius Deus, & pater omnium, qui superemo-
nes, & per omnia, & in omnibus vobis.*

I. Cor. 10.

Ecclesia

Dei duplex

Ecclesia mi-

liiās cui cō-

paratur a

Christo.

Math. 25.

Math. 13.

Ecclesia mi-

litans bifa-

riam consi-

deratur.

Titum. 2.

329. 8.

1. Tim. 2.

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

Dei, ut ipsi sint domus Dei, seu vna

membra corporis mystici, quæ Paulus

appellat: Populum emundatum ab omni

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

Dei, ut ipsi sint domus Dei, seu vna

membra corporis mystici, quæ Paulus

appellat: Populum emundatum ab omni

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

Dei, ut ipsi sint domus Dei, seu vna

membra corporis mystici, quæ Paulus

appellat: Populum emundatum ab omni

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

Dei, ut ipsi sint domus Dei, seu vna

membra corporis mystici, quæ Paulus

appellat: Populum emundatum ab omni

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

Dei, ut ipsi sint domus Dei, seu vna

membra corporis mystici, quæ Paulus

appellat: Populum emundatum ab omni

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

Dei, ut ipsi sint domus Dei, seu vna

membra corporis mystici, quæ Paulus

appellat: Populum emundatum ab omni

iniquitate, acceptabilem Deo, sectatoreb-

norum operum. Ecclesia eatenus accepta,

soli Deo nota est, testante Paulo: Nois

Deus qui sunt eius. Ad eum modū nō o-

portet accipere Ecclesiā, vbi vel Chri-

stus audiendā Ecclesiā præcipit, vel pa-

tres post Apostolos, de authoritate Es-

clefis

vnius panis, & unum corpus multi-

sumus, omnes quidem de uno pane, & de

uno calice participamus. Ecclesia Dei est

duplex: triumphans & militans. Trium-

phans, est beatorum spirituum in cor-

lis cum Deo regnantium. Militans, est

cōetus fidelium, militantiū contra car-

nem, diabolum, mundum. Hanc Chri-

stus comparauit decem virginib, quin-

que fatuis, & quinque prudentibus. Si

genae item missæ in mare, ex omni ge-

nere piscium congreganti. Præterea tī-

tico seminato in agro & zizanię: innu-

ens in Ecclesia militante usq; ad finem

seculi bonos cum malis futuros. Proin-

de Ecclesia hæc bifariam consideratur.

Primò, strictius, quatenus eos dicimus

esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo

clesiæ differunt. Hanc enim, quæ audienda est, nobis visibilem esse oportere, & cognoscibilem, nemo non videt. Se cundò Ecclesia cōsideratur, vt complectitur omnes qui habent communio-
nē professionis fidei, doctrinæ, & sacra-
mentorum, secundum Apostolicam &
Catholicam traditionem. Atq; ita ma- *Mali quo-*
li, per quandam colligationem profel- *modo in*
sionis, ac exterioris participationis sa- *Ecclesia,*
cramentorū, sunt in Ecclesia Dei, non 330. 2.
aliter ac palea in tritico, vel sicut quæ-
dam membra arida aut putrida vel lan-
guida, adhærent corpori humano. *Hi 2. Tim. 3.*
formam quidem pietatis habent, virtutem *Qui alieni*
tamē eius abnegant, vt Paulus ait. Ab Ec *junt in Ec-*
clesia ad eū modum accepta, excludun- *clesia.*
tur excōmuicati, hæretici, schismatici, *Excommis-*
et Gentes ignorantes verum Deū. *Ex-*
communicati quidē, quōd publico iu-
dicio Ecclesia, ab exteriori Ecclesiæ cō 157. 32.
fortio, donec resipiscant, separati sunt. 73. 1.
Quemadmodum Paulus fornicarium
excōmunicat, ad Corinthios scribens: *1. Cor. 5.*
Ego (inquit) absens corpore, præsens autem
spiritu, iā iudicauit præsens, eū qui sic ope-
rat⁹ est, in nomine Domini nostri Iesu Chri-
sti, congregatis vobis & meo spiritu, cum
virtute Domini nostri Iesu tradere huius-
modi hominem Sathanæ in interitum car-
nis, vt spiritus saluus sit in die Domini.

Non

**Non omnis
qui in mor-
ali peccato
est excomu-
nicatus est.**

1. Cor. 5.

1. Ioan. 2.

Ioan. 2.

**Differentia
inter hære-
ticos et ma-
los cathe-
licos.**

327. 8.

**Aug. c. 11.
lib. quæst.
ex Matth.**

ptis simili-
fia alieni
cant, neq;
riorem q;
ligionis
scripti su-
stantinop
cōgregat;
elle vniā, l
licam. V
ynus, cu
Hinc illu
mīus, vnu
quamuis
qui religi
stant, lau
& foelici
certō pol
eti, credi
Ecclesiar
nus est, a
Sanct:
ac pura,
loquenti
nobis, vt i
O mund
settatore
est volun
Quanqu
terit qui
stū pon

Non autem quisquis in mortali pecca-
to est (vt quidam sentiunt) is statim ex-
communicatus est, donec ab Ecclesi-
a fit talis nominatus. Nam Paulus forni-
catores, & auaros Christianos intus in
Ecclesia dicit esse: *Quid enim (ait) mihi de
ijs qui foris sunt iudicare? nonne de ijs qui
intus sunt, vos iudicatis? nam eos qui foris
sunt, Deus iudicabit.* In quib⁹ verbis Pau-
lus per eos qui foris sunt, intelligit Ge-
tes: per eos verò qui intus sunt, Chri-
stianos. Porro hæretici, & schismati-
ci extra Ecclesiam sunt, quod sua sponte
Ecclesiam deseruerint, eam contenen-
tes. De quibus Ioannes: *Ex nobis prodi-
runt, sed non erant ex nobis: nā si fuissent
ex nobis, permanessent utique nobis.* Et
alibi idem docet, eum qui Christi do-
ctrinam non affert, non recipiendum

in domum, nec aue illi dicendum. In-
ter hæreticos autē & malos catholicos
hoc interest, quod hæretici falsa cre-
dunt: illi autem vera credentes, non vi-
uunt ita uti credunt. *A' 1971/ω* Gracius
est, eligo, inde hæreticus, qui præter ve-
ritatem aliquid opinatiū habet. Schis-
maticos autem non fides diuersa facit,
sed communionis diruta societas. Vi-
trum autem inter zizania numerandi
sunt (ait Augustinus) dubitari potest.
Sed ait illos magis videri spicis com-

ptis similiores. Gentiles verò ab Ecclesia alieni sunt, quod illam non agnoscant, neque secundum yllam, ne exteriorem quidem et visibilem formam religionis & sacramentorum Ecclesiae a scripti sunt. Symbolum concilij Constantinopolitani contra Macedonium congregati. Itē Apostolorū Ecclesiā, ait *Ecclesia dē esse vñā, sanctā, catholicā, & Aposto- vna, san- licam.* Vna quidem est, quod Deus sit *etia, catho- ynus*, cui Ecclesia despōsatur per fidē. *lica & Apo* Hinc illud Pauli: *Vnum corpus, vnuſ ſpi- ſtolica, que- ritus, vnuſ Dominus, vna fides, &c.* Et *singulatim* quamvis multi sunt coetus hominum, *declarātur* qui religionē suam & fidē in qua præ- *Ephe. 4.*
ſtant, laudibus efferunt, ſibiq; salutem & felicitatem singuli in ſua religione certò pollicētur: tñ nos diuinitus edo-
ti, credimus esse vñū coetū, ſeu vnam Ecclesiā, vnamq; fidē, à qua qui alienus eft, abſq; dubio in æternū peribit. *317.20.*

Sancta Ecclesia eft, hoc eft, munda *Sancta E-* ac pura, iuxta illud Pauli, de Christo *cleſia.* loquentis: *Dedū (inquit) ſemetipſum pro* *Titum.2.* *nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate,* *¶ mundaret ſibi populum acceptabilem,* *331.8.* *ſeſtatorem bonum operum.* Et illud: *Hæc* *249.24.* *eft voluntas D e i, ſanctificatio veftra.* *379.3.* Quanquam & sancta Ecclesia dici po- *1. Thess. 4.* terit quia fit Deo cōſecrata, ſicut ſan- *ctū p omino dicitur, quod eft illi ſacrū.*

Ca-

Catholica. Catholica verò, hoc est, vniuersalis, Ec-
Aug. super clesia dicitur. Quae quidem vniuersalis
psal. 90. referenda est ad tempora, & loca: tem-
 pora quidem, quia ex omnibus ætati-
 bus mundi Ecclesia cōgregatur: Qu-

Aetates rum prima est ab Adam usque ad dilu-

mundi. uium, annos continēs iuxta Hebreos,
Au. quæst. mille, sexcentos quinquaginta sex. Se-

super Iudi- cunda, à diluvio usq; ad Abraham, an-

sum. nos complectens ducentos nonaginta
 duos. Tertia, ab Abraham ad David. 940.

Quarta, à Davide ad captiuitatem Ba-

bylonicam habetq; secundum aliquos
 historicos, quadringentos octoginta

quinque. Quinta, ad Christum natum,
 589. annos continet. Sexta, ad consum-

mationem seculi. Quicunque ergo ab
 Adam usq; ad consummationem seculi

fuerunt de fide, in unum Deū & Christum eius, ad unam Ecclesiam perte-

nent. Porro sancti ab orbe condito no-

uerant Christum véturum, & regnum
 diaboli destructurum, ut ante a nobis

ostensum est. Quod verò attinet loco-

rum vniuersitatem, manifestum est. Et
 clesiam per omnia loca diffusam, exil-

Psal. 2. lo Psalmographi: Postula à me, & dabo
Attuum. 1 tibi gentes hæreditatem tuam, & possest-

Apostolica nem tuā terminos terræ. Et ex illo: Eli-

Ecclesia. tis mihi testes in Hierusalē, & in omni la-

dæa & Samaria, & usq; ad ultimā tenta-

Apolo-

DE F
 Apostolico
 citur, qu
 peccata, i
 desia Ap
 cessiones
 bus Apo
 tam sancti
 remittunt
 re vnu es
 iuxta illu
 mee vocer
 tem doct
 bi diuini,
 ante ostē
 siæ veræ
 de quib
 bus signi
 gitur à co
 quorum
 Sacrame
 Tertium
 lo charit
 bra Eccle
 quod per
 Apostol
 bauit, id
 monete
 Domini
 tis oēs, &
 tis autē
 dem fenta

DE FIDE, S.P.E., C.H.A. 332
Apostolica aut̄ Ecclesia in Symbolo dic-
tur, quod Spiritus sanctus, remittens
peccata, nō alibi residet, quā apud Ec-
clesiā Apostolicā, ab Apostolis per suc-
cessiones continuatas procedentē, qui-
bus Apostolis dictum est: *Accipite Spiritu Iohann. 20.*
tum sanctum, quorum remiseritis peccata,
remituntur eis. Signorum Ecclesiæ ve- 327.11.
ræ vnu est, doctrina sana verbi diuini,
iuxta illud Christi apud Ioānem: *Oues Signa Eccle-*
iae vocem meam audiunt. Iudicium au-
tem doctrinæ sanæ, & interpretādi ver 1
bi diuini, esse penes Ecclesiā catholicā, Iohann. 10.
ante ostēsum est. Alterū signum Eccle *Vbi de lege*
iae veræ est, rectus sacramentorū usus, scriptū est.
de quibus ante egimus. Prædictis duo-
bus signis Ecclesia Christianorū diffun-
gitur a cœtibus ethnicorū & Iudæorū,
quorum utrique, & sana doctrina, &
Sacramentis noui testamenti carent.
Tertium signum est unitas, quæ vincu- 3
lo charitatis & pacis cōtinetur, ac mē-
bra Ecclesiæ conglutinat, ut nō solūm,
quod perpetuus Sanctorū cōsensus ab
Apostolis usq; ad nos recepit et appro-
bavit, idē sentiat: sed etiā idē loquātur,
monēte Apostolo: *Obsecro vos per nomen 1. Cor. 1.*
Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dica Charitas
tis oes, & non sint in vobis schismata: Si- signū Christi
autē perfecti in eodem sensu, & in ea- stianorum
dem sententia, Charitatē Christus suo- 332.3.
rum

rum discipulorum signum esse dixit: *h*oc cognoscet omnes, quia discipuli mei *stis*, si charitatem habueritis inter vos.

Quartum.

*Ire. lib. 4.
cōtra hære.*

Donatistæ.

*Sanctorum
communio
quid.*

34.4.

Quartum signum Ecclesiae vera est, quod sit catholica, hoc est, yniuersalis, id est, per omnia loca & tempora diffusa, & per Apostolos, eorumque successores cōtinuata usq; ad nos. De quare paulo ante egimus. Hæc posteriora duo signa distinguunt Ecclesiā Christianā à schismaticorū & hæreticorum gregibus, qui vinculū pacis rumpūt, & à catholica yniōne seipso in perniciē suā diuellunt, dū partē suam toti atque yniuersæ Ecclesię anteferūt: quales inter cæteros fuere Donatistæ, qui Ecclesiā Christi de toto terrarū orbe, ubi futura promissa, est perijisse affirmarunt, & in Africa Donati parte remansisse. Arque hactenus de Ecclesia diximus.

Nunc Sanctorum communionem persequamur, quam nos credere assēmus. Sanctorum communione notatur societas sanctorum, non solum in terris, sed etiam in cœlis spiritus sancto conglutinata. In qua quidem societas talis quædam est communio omnium bonorum inter omnes pios, qualis est membrorum inter se societas. Profitemur igitur hoc articulo sanctos & iustos in charitate & gratia existentes, bene-

honorum quæ facta sunt, et fiunt in tota Ecclesia, esse participes, hoc est, quod communicant Christo in sua passione, & sacramentis, atque etiam inter se in vicem in orationibus mutuis, & alijs bonis operibus. Hinc est, quod Christus nos orare docens, iubet non sibi quenque peculiariter orare aliquid, sed velut vnius corporis membra, eodem animata spiritu, quod in commune omnibus expedit postulare. Alter enim alterius onera (iuxta præceptum Pauli) portantes, adimplemus legē Christi. Huc pertinet illud Pauli: *Veritatem facientes, in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iunctionem subministracionis, secundum operationem in mensuram vniuersitatisq; membra augmetum corporis facit in edificationem sui in charitate.* Item ad Romanos duodecimo: *Sicut in uno corpore multæ membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* Et prima ad Corinthios duodecimo his non dissimilia scribit. Haec de Ecclesia & Sanctorum communione, que inter alia à nobis suis locis exposita, ad obiectum fideli pertinent, dicta sufficient, Nunc de

Matth. 6.

Galat. 6.

efficientibus causis fidei dicendum est.

Causæ effi-

cietes fidei.

Libr. 1. de

prædestin.

sanctorum.

Roma. 8.

2. Cor. 3.

Philip. 1.

Ephe. 2.

318. 3.

Altera cau-

sa efficiens.

335. 18.

1. Tim. 2.

Apoc. 3.

Aug. in en-

ebi. ad Lan-

gent.

Fides non est à nobis in nobis: cuicunque aliquando obnoxium fatur se falso Augustinus. Verum primaria causa

efficiens fidei est Deus, qui præscivit &

prædestinavit suos cōformes fieri ima-

ginis filij sui, ut Paulus ait: *Quique exa-*

iat & adiuuat homines gratia sua ad cre-

dendum, quū fides unica sit ianua ad Dē.

Neque enim sumus (docente Paulo) suffi-

cientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex

nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: à

quo (ut testatur Paulus) donatum est no-

bis pro Christo, non solum ut in eum cre-

damus, sed ut etiam patiamur. Altera

causa fidei efficiens, quæ obsequens di-

citur, est voluntas liberi arbitrij, quæ est

in homine à Deo ut voler præuenta.

Deus enim (ut Apostolus scribit) vult

omnes saluos fieri, & ad agnitionem veri-

tatis peruenire: Aique ob id operatus in no-

bis non solum perficere, sed & velle: voca-

do scilicet, & admonendo, siue intrin-

secus, siue extrinsecus, per sermonem

sonantem, castigationem, & cetera id

genus. Ac proinde de seipso ait: Ecce so-

ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem

meā, et aperuerit mihi ianuam, intrabo ad

illum, & cœnabo cum illo, & ipse me in-

terebit. Voluntas tamen plurimorum huic be-

neficentissimæ voluntati diuinæ rela-

ctus.

DE FIDE, SPE, CHA. 335
ctatur, atque ea de re frequenter queri-
tur in veteri testamēto de populo suo,
quod ei ex corde non crederet, etiā viis
stupendis miraculis, & acceptis à Deo
eximis beneficijs: *Vsquequo non credent Nume. 14.*
mihi, ait ad Moysen, Et vt Paulus ex I- *Roma. 10.*
saia cōmemorat, ad Israēl dicit: *Tota die*
expandi manus meas ad populū non creden-
ti, & contradicentē mihi. In Euāg. quoq; Matth. 13.
alloquens Hierusalē, ait: *Quoties volui*
tōggregare filios tuos, sicut gallina cōgregat
pullos suos sub alas, et noluiſti. Tanquam
Dei volūtas fortissima superata sit ho-
minū volūtate, & infirmisſimis nolen-
do impedimētis nō potuerit facere po-
tēſiſimus q̄ volebat. *Qua quidē ratio- Increduli-*
ne fit, vt increduli ſibi cōcitatē impu- *suo vitio*
tē & vitio ſuo perire dicātur. *Quid e- pereunt.*
nim faciat medic⁹, ſi ægrotus renuat ſa *86.24.*
Intiferū pharmacū? id quod apud Pro-
phetā teſtatur De⁹: *Perdiſto, inquit, tua Oſe. 13.*
exte Israēl, tantūmodo in me auxiliū tuū.
Ad fidem igitur præter gratiā Dei exci-
tantē & adiuuantē, requiritur pius vo- *336.11.*
lūtatis affectus, nō quia infirma ſit gra-
tia Dei quum ſit Deus omnipotēs: ſed
neminem cogit, vt Chrysostomus ait, *Hom. 9. ſu-*
ſua det tamen, vt rectē faciamus. Et per Ioan.
quicunque iſpiſi affentiuntur, eos allicit *Deus nem-*
et trahit, vt ſic vnuſquīſq; cūrrendo, vo- *nem cogit.*
luntate ſua a Deo præparata, meritum
acci-

accipiat: si autem nolit, culpa non va-
cet. Quod si nolentes ad seruendum tra-
heret, non secus eis deberet, ait Chrysostomus,

*Fides par-
ticipatione
quadam
libera.*

254.6.

*Forma fi-
des.*

Roma.10.

*Math.10.
288 29.*

*Lue.9.
Helschesat-
ra hæresis.*

373.21.

In eo lapsi Helchesatæ hæretici, n

on

acsi nullum prestitissent serui-
tium. Atq; hac ratione constat, fidē par-
ticipatione quadam liberā esse, & ho-
minū subesse potestati, quatenus Deo
excitanti & adiuuanti ad credendum
assentiri, vel non assentiri possunt si vo-

lunt: est enim hominibus liberum arbitrium post lapsum primi hominis tale,
ut homo voluntate sua à bono declina-
re possit, & facere malū. Ut verò à ma-
lo declinet quò faciat bonum, hoc sine
diuino arbitrio & auxilio fieri nequit.
Sed hisce de rebus latius, ybi de libero
arbitrio egimus. In fide, os cordis, &
cor officio oris indiger, iuxta illud Pau-

li: *Corde creditur ad iustitiam, ore autē ad
confessio ad salutē.* Primū enim quo in-
sticcamur ex impijs, interna fides est.
deinde si externè confitendi sese offer-
occasio, etiam ea quæ corde premuntur,
ore promenda est fides, ac passim an-

nuncianda. Vnde & Christus in Evan-
gelio ait: *Qui me confessus fuerit corā ho-
minibus, confitebor & ego eum corā patre
meo.*

*Et rursum: Qui me erubuerit et ser-
mones meos, hunc filius hominis erubet.*

Ante dictum est, qui quidem affirmat

non dub-
in torm-
eo negar-
Sed de fi-
camus, &
& ea pro-
de: fides
spes, qui
promissi
potissim
Prophet
qui noue-
ta rerum
promissi
patienti-
lus ad R
stificati e
per Dom
quē habe-
istam, in
glorie fi-
& gloria
quod tri-
tentia a
spem: spe
non puc-
qui, quo-
tandem
dere so-
spem co-
Deo .

non dubitarunt, non esse criminis sum
in tormentis Christum vocetenus ab
eo negari, qui corde ipsum consideretur.
Sed de fide haec tenus, deinceps de spe di-
camus, quae sic affinis videtur fidei, ut
& ea propemodum nasci credatur ex fi-
de: fides enim est, qua verbo creditur:
spes, qua expectatur quod per verbum
promissum est. Ut enim expectemus,
potissimum fides verbi Dei facit, iuxta
Prophetam dicentem: *Speret in te omnes,* *Psalm.9.*
qui noverunt nomen tuum. Est autem spes cer-
ta rerum bonarum futurarum, quas a Deo
promissas fide indubitate credimus, cum
patientia expectatio. De qua re ita Paulus ad Romanos scriptum reliquit: *Iu-*
stificati ex fide pacem habemus ad Deum *Roma.5.*
per Dominum nostrum Iesum Christum, per
quem habemus accessum per fidem in gratiam
istam, in qua stamus, & gloriamur in spe
glorie filiorum Dei. Non solum autem, sed
& gloriamur in tribulationibus, scientes *363.16.*
quod tribulatio patientiam operatur: pa-
tientia autem probationem: probatio vero
spem: spes autem non confundit: Hoc est,
non pudore afficitur qui, quod diu patienterque expectauit,
tandem non assequitur. Quod ipsis acci-
dere solet, qui vanam in hominibus
spem collocant. At non item qui in
Deo. Quia (ut idem Paulus ait) ha- *Ephes.1.*

Q *bent*

Spes affinis
fidei.

348.18.

Spes quid
fit.

Roma.5.

363.16.

beut pignus huius spei firmissimum, spiritum sanctum, Deique charitatem, per illam in suis cordibus diffusam. Spe saluimus, docente eodem, quod scilicet spe

Roma. 5.

salutem tenemus. Cuius certa expectatio nobis vergit ad salutem. Spes enim, quae videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? inquit idem. Iure igitur a Paulo spes nominatur anchora tuta ac firma, & incedens usque ad interiora velaminis, hoc est, tabernaculum aeternae beatitudinis, ubi precursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinem Melchisedech, Pontifex factus in aeternum, que verba paulo ante declarata sunt.

Spes tribus potissimum corroboratur: charitate adoptionis, veritate promissionis, & potestate redditionis. De primo est illud Ioannis: *Videte qualiter charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei non inemur ac simus.*

I. Ioan. 3.

Luc. 11.

Rom. 8.

349. 11. compatimur, ut glorificemur. De promissa

Spes tribus potissimum corroboratur: charitate adoptionis, veritate promissionis, & potestate redditionis. De primo est illud Ioannis: *Videte qualiter charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei non inemur ac simus.* Si vos, ait Christus, quum sitis mali, nescis bona dare filiis vestris, quantum magis pater vester celestis dabit spiritum suum bonum peccatis?

Et Paulus: *Ipse enim spiritus nobis scilicet datus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: Si autem filii, & heredes: Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: Si tamen*

349. 11. compatimur, ut glorificemur. De promissa

missis verò diuinis quis desperet? ni-
si qui mendacem Deum putet: at istud,
ut est stultissimum, ita maximè im-
pium. *Est enim Fidelis*, ait Psalmogra- *Psal. 144.*
phus, *in omnibus verbis suis, & sanctus*
in omnibus operibus suis. Qui accepit eius
testimonium (clamat Ioannes) signa-
uit, quia Deus verax est. Quanta, Ioan. 3.
quām incredibilia à Prophetis prædi-
cta fuere de **CHRISTO**, quid ho-
rum non euencit? Qui igitur in illis
non fecellit, in alijs faillet? Et si non
mentiti sunt Prophetæ, Deus Prophe-
tarum Dominus mētietur? Iam quum *314. 6.*
omnis homo mendax sit, ut Paulus ait: *Rom. 3.*
parum, quod mentiri potest: partim,
quod quantū in ipso est, præstare quod
pollicetur non potest: certè Deus ve-
rāx censendus est, utpote, qui docen-
te Paulo fidelis permanet. Tum quia *2. Timot. 2.*
omnia potest, *Nullum quidem verbum Sapient. 11.*
(ait Angelus Gabriel) *apud Deum im- Luc. 1.*
possibile est. *Quamvis autem oīnipo-*
tens Deus sit, mori tamen non potest, Quæ Deus
nec falli, nec mentiri, nec peccare. Et *non potest*,
quod Paulus Apostolus ait, negare seip *August. de*
sum nō potest. Nā hæc omnipotētię re symbo. ad
*pugnat. Nec est, quod quispiā propter *catechum.**
*peccata, spe in Deū excidat: dissimulat *lib. 1. cap. 1.**
enim Deus peccata hominum, propter
pœnitentiā. *Neq; vili mortem peccatoris, Ezech. 18.*

Q. 2 sed

sed ut reuertatur, & viuat. Cuius rei
exemplo sunt, Dauid, Niniuite, Petrus

Præceptum
saluberrimi-
mum.

Esaiæ. 28.

Apostolus, Magdalena, Paulus, Latro
in cruce, & cæteri. Ac ne ad dubitandum
de promissis diuinis adducatur quispi-
am, illud Esaiæ saluberrimum præ-
ptum semper in ore atque animo ha-
bendum est: *Qui crediderit, ne festinet.*

Heb. 10.

*Qui enim moram ferre non potest, is
neque constantiam, neque fiduci per-
seuerantiam retinere potest. Diffidens
autem se non solum bonis, quæ promis-
sa sunt, indignum reddit, sed etiam gra-
uissimas pœnas dissidentiæ dat. Quis-
quis enim Deo affirmanti non credit,
is profecto illum esse vanum & men-
daceum credit. At qui patiēs in mora-
dere perseverat, sine dubio promissa
bona consequitur, & Deo charissimum
est. De qua re Paulus ad eum modum
scripsit: *Nolite amittere cōfidentiā vestī,**

329. 21.

*quæ magnā habet remunerationem. Patien-
tia enim vobis necessaria est, ut voluntate
Dei facientes, reportetis promissionem. Al-
bus enim modicū, aliquantulumq; qui ri-
turus est, veniet, & nō tardabit. Iuslin an-*

tem meus ex fide viuit, qui si subtraxerit

se, non placebit animæ meæ. Nos autem

*non sumus subtractionis filij, in perdi-
nem, sed fidei, in acquisitionem animæ.*

Quomodo Hæc ille. Solet autem Deus, antequam

ppro-

DE
promissa
nia contri-
ti, ut vix
sunt, vera
inter cæ-
tum, quæ
designau-
nis calam-
tequā res-
teret. Ide
pollicitu-
surum, a
nū fore:
flatus, si
picari po-
ad trigem-
obscurit
ratione
pem & v
tanqua-
cifixum,

Solet
que diffe-
rem sup-
tendam
da & pu-
genere r
ti attem-
ta differ-
tur. Hoc
ut ex eo

promissa persoluat, ita plerunque om- *Deus in pro-*
 nia contra ac pollicitus est, euenire pa- *misis exe-*
 ti, vt vix credibile sit, ea quae prædicta *quendis se*
 sunt, vera vnquam euasura. Cuius rei *gerit.*

inter cætera exempla plurima, est Da-
 uid, quæ cùm Deus in pueritia Regem
 designauerat, acerbis tamen & diutur-
 nis calamitatibus illum exagitauit, an-
 tequā regni possessionem adire permit-
 teret. Idem Gabriele nunciante Marię, *Luc. 1.*

pollicitus Iesum in solio Dauidis sel-
 furum, atque imperium illius sempiter-
 nū fore: quis hoc, nisi diuino spiritu a-
 fflatus, sicut prædictū est, euenturū sus-
 picari posset? cùm Iesum videret usque
 ad trigesimum ætatis annum, propter
 obscuritatem, in magna hominū igno-
 ratione versari, reliquā verò vitam ino-
 pem & vagam perseQUI, ad extremum,
 tanquam perditissimum latronem cru-
 cifixum, acerbissima morte mulctari.

Solet autem Deus promissa plerun-
 que differre, vel ad sanandum tumo-
 rem superbiae, vel ad probandam, exer- *Cur Deus*
 cendamque patientiam, vel ad abluen- *plerunque*
 da & punienda peccata. In hoc ergo *promissa*
 genere rerum, spes nostra Dei volunta *differat.*
 ti attemperanda est, cùm plerunq; mul-
 ta differantur, vt cōgruo tempore den- *August.*
 tur. Hoc fecisse videmus plerosq; pios,
 vt ex eorum dictis colligere est. *Expe-*

Q. 3. Etat-

DE F
Causæ
fidei, proi-
dicamus.
Charit
à Græca
gratiam.
num pla
tum pen
tes ration
aspiratio
plex:hun
plex:lici
xor, liber
non sold
sed ita li
tur. Illid
liena cil
rimè det
bra Chri
Vt aute
scit, q
num corp
tulit ex
na. Diui
gustino
propter
propter
debeat
currat,
Deum
& nor

342 ANNOTATION.

Psal. 26.

Psal. 39.

Ha Dominum (inquit David) *virilius*
age, confortetur cor tuum, & sustine Do-
minum. Et iterum: *Expectans expectans*

Dominum, & intendit mihi, & exaudiuit
preces meas, & eduxit me de lacu miserie,

& de luto facis. Iudith illa, quum intel-

Iudith. 8. lexisset Oziam promisso, quod trans-
acto quinto die, traderet ciuitatem Be-
thuliam Assyrijs, si interea non venisset
adiutorium à Domino, grauiter repre-
hendit Oziam, & populum, inter alia
dicens: *Qui estis vos, qui tentatis Domini-*
nūm? Non est iste sermo, qui misericordiam
prouocet: Sed potius, qui iram excitet, & fa-
roreni accendat: Posuistis vos tempus mi-
serationis Domini, & in arbitrium re-
strum diem constituitis et. Et paulo post:

Humiliemus illi animas nostras, & in spi-
ritu constituti humiliato, seruientes illi di-
camus, ut secundum voluntatem suam, si
faciat nobiscum misericordiam suam, ex-
peccemus: que humiles consolationes em-
peremus.

Vera pietas

Psal. 118.

Lucæ. 18.

Ita, vera pietas, neque spem abiecit, ne-
que ab orandi studio deterretur, licet
aures Dei abhorrire videantur, qua pre-
dictus David, dicebat: *Defecerunt oculi*
mei, dum spero in Deum meum. Hunc af-
fectū ut inderet nobis Christus, pro-
posuit parabolam de iudice iniquo.
pud Lucam, qua docet, oportere sem-
per orare, & non deficere.

Causæ

Causæ spei eadem ferè sunt, quæ &c
fidei, proinde illis dimissis, de charitate
dicamus.

Charitatis nomen deductum aiunt *charitatis*
à Greca dictione Χάρις, quod significat *nomen viri*
gratiam. Non desunt, qui putent Latinum de deductum
num planè esse vocabulum, & non tan 250.15.
tum penuriam, sed amorem inter utri-
tes ratione significare, atque ob id sine
aspiratione scribi debere. *Charitas du-* Aug. serm.
plex: humana, & diuina. Prior est du- 52. de tēp.
plex: licita, & illicita. Licit a est, qua v-
xor, liberi, amici, ciues diliguntur. Hæc
non solum ita licita est, ut concedatur:
sed ita licita, ut si defuerit, reprehenda-
tur. Illicita, qua meretrix, vel vxor a-
liena diligitur. Ab hac Paulus acer- 1. Cor. 7.
timè deterret, dicens: Tollens ergo mem-
bra Christi, faciam membra meretricis?
Ut autem hoc diceret, superius ait: Ne-
sūtis, quia qui adhæret meretrici, v-
num corpus est. Et testimonium pro- 96.13.
tulit ex scriptura: Erunt duo in carne v-
na. Diuina Charitas est, definitore Au- Aug. lib. 3.
gustino, motus animi ad fruendū Deo, cap. 10. de
propter ipsum: & se atque proximo, doct. Chri-
propter Deū. Charitas si ordinata esse stiana.
debeat, necesse est, ut per desiderium August. de
currat, de Deo, & cum Deo, & in sub. dile.
Deum. De proximo, cum proximo, cap. 5.
& non in proximum. De Mundo, 340.26.

Q 4 nec

nec cum mundo, nec in mundum, ut in solo Deo quiescat per gaudium. Tria enim sunt, quibus desiderium per motum currit, et in quibus gaudium quiescit, Deus, Proximus, Mundus. Deo desiderium currit, quando de eo accipit, unde eum diligit. Cum Deo currit, quando eius voluntati in nullo resistit. In Deum currit, quando in ipso requiescere appetit. De proximo currit, quando de salute eius & profectu gaudet. Cum proximo vero, si illum in via comitem itineris, & socium peruentionis habere concupiscat. Sed in proximum non potest, ut scilicet in homine spem & fiduciam collocet. De mundo vero currit, quando inspecco foris Dei operae, per admirationem & laudem, ardentius intus ad ipsum se couerit. Cur mundo autem curreret, si se per mutabilitatem temporalium, siue deiiciendo in aduersis, siue eleuando in prosperis, huic conformaret. In mundum vero, si in eius delectationibus semper requiescere vellet. In ordinata igitur charitate tria sunt, quae sunt in charitate ordinata ad Deum pertinent, scilicet desiderij cur-

341.4. sus de Deo, cum Deo, in Deum. Ad proximum duo, de proximo, cum proximo, non in proximum. Ad mundum unum, videlicet de mundo currere, non aut cum ipso, aut in ipsum. Charitas, quatenus nos

*And. Veg.
in cōc. Trī.*

DR
facit g
nus ve
pedito
tas app
rem est
illa nul
te ex sc
Ex o
objec
ximum
sit De
vbi scil
expla
nes Ap
beat, q
verbo r
Et Pa
de cord
non fī
se Dei
Nam
Si quis
trem fī
diligit
non v
mādat
diligit
si qui
mato
Ioann
re mu

facit gratos Deo, gratia dicitur: quatenus verò faciles facit, & promptos, expeditosq; ad diligendum Deum, charitas appellatur. Charitatem sublimior rem esse omnibus virtutibus, tum sine illa nulla Dei dona prodesse, paulò ante ex scripturis diuinis ostendimus.

Gratia quo modo di-
stinguatur à charitate

Ex definitione charitatis apparet, obiectum charitatis esse Deum & proximum. Ceterum quomodo amandus sit Deus et proximus, ante ostēsum est, 314.9. vbi scilicet primū praeceptū Decalogi 250.15. explanauimus. Expressit quoq; Ioannes Apostolus, qualis charitas esse debet, quū diceret: *Filioli mei nō diligam⁹* 1. Ioan.3. verbo neq; lingua, sed opere & veritate. Et Paulus: *Finis autem praecepti charitas* 1. Tim.1. *de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta*, Nec est, quod quispiā diligere se Deū affirmet, si proximū non amet. *Qui non dī* Nam & Ioannes Apostolus loquitur: *ligiū proximū* Si quis dixerit quoniā diligo Deum, & fratrem, non dī trem suum oderit, mēdax est. *Qui enim non ligiū Deum* diligit fratrem suum, quem videt, Deū, quem non videt, quomodo potest diligere? Et hoc mādatum (inquit) habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suū. Iam *Amator* si quispiā mundi amore captus, se a- mundi De- matorem profiteatur, fallitur: eodem um diligere Ioanne testante. *Nolite (inquit) diligere non potest.* re mundū, neque ea quæ in mundo sunt. 346.3.

Q. 5

Si quis

Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo. Quoniam omne quod est in **103.29.** mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vite, que non est ex patre, sed ex mundo. Hinc & Paulus: Qui videntur hoc mundo, sint tanquam non videntes, præterit enim figura huius mundi. Quibus quidem verbis innuit, ut hi, quos aut casus, aut necessitas inuoluit mundanis negotijs, sic videntur, quasi non videntur. Ut harum rerum curam postremam habent, primam coelestium, si solam esse non licuerit. Cui non dissimile est **Psalm. 61.** Psalmographi: *Divitiae sic affluant, nolite cor apponere.*

Cur Deus amandus. Amandus autem Deus propter ipsum, quippe qui sit summum bonum: cuius gratia (ut ante ostensum est) omnia condita sunt: isque solus sit, in cuius facie beatissima contemplanda, mens humana omnibus gaudis & voluptatibus cumulari possit, & in suauissima pulcherrimi numinis illius contemplatione conquiescere, dicente Psalmographo: *Satiabor quum apparuerit gloria tua.* Nam illa, quae homines in bonis ducunt, illisque a Deo amando abducuntur, sunt momentanea, caduca, fluxa, plus feliſ, quam mellis habentia, ad extremum

que inter
que ob
liquand
stantur
ra: La
iniquita
mus via
ignorant
perbia
contulit
quam
percurr
pertran
cum p
inuenit
us in f
emplo
neque p
nihili a
soltim
gentes
ut Pau
parabit
angusti
periculi
Sicut sa
ficamu
casionis
propter
enim, q
teria.

que interitum plerunque ducentia, atque ob id nihili. Id illi ipsi, qui aliquando ijs corda sua enutrierunt, testantur condemnati, docente Scriptura: *Lassati sumus (inquiunt) in via Sapient. 5.* iniquitatis, & perditionis: & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transferunt illa tanquam umbra, & tanquam nuntius percurrent, & tanquam nauis, quae pertransit fluctuantem aquam, cuius, cum præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus. Eorum itaque exemplo unusquisque cautior reddatur, neque patiatur se ab amore Dei rebus nihili abduci. A cuius charitate, non solum his, sed etiam contrarijs, diligentes Deum auelli minime possunt, ut Paulus docet: *Quis (inquit) nos separabit à charitate Dei ? tribulatio ? an angustia ? an fames ? an nuditas ? an periculum ? an persequutio ? an gladius ?* Sicut scriptum est: *Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sicut oves occasionis, seu in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.* Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, & cætera.

Rom. 8.

Q. 6 Sunt

Sunt aliæ causæ, propter quas Deus diligendus sit, inter quas est illa nō potest rema, quod sit dator omnium bonorum, quorum quidem nullam partem, non dicam referenda, verum ne cogitanda quidem gratia, consequi poterit quisquam. Quod si bos (ut est apud Prophetam) cognoscit possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, cur homo Deum Dominum et patrem suum beneficentissimum non agnoscat atque amet?

Causæ efficientes charitatis eadem sunt, quæ & fidei: proinde eas missifico. Atque haec tenus de fide, spe, & charitate pro ratione compendij dictum sit.

231.17. Fidei, spei, & charitatis studiosi, tentationibus, & tribulationibus incidunt, docente Scriptura: Fili accendit ad seruitutem Dei, ista in iustitia, & in imore, & præpara animam tuam ad tentationem. Itē: Multæ tribulationes iustorum, et a omnibus his liberabit eos Dominus. Et alibi: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Sic Abraham tentatus, Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moyses, sic Iob, Tobias, David, Ezechias, Apostoli, Ioannes Baptista, Maria Christi Iesu mater, atque

Esaiae.1.

Eccl.2.

Psalm.33.

Act.14.

Iudith.8.

que adeò omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fidèles. Hinc & Christus Iesus post baptismum se tentari sinit, videlicet ostendens, nos post baptismum tentationes excepturos esse. Idemque; quanta pertulerit, quamque; acerbissimam & despiciassimam mortem oportierit, nemo est qui nesciat. Igitur conregnare qui volet cum capite Christo, illi compatiatur Rom. 8: oportet: de qua re Christus: *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus.* Porro tribulationes irruere permettit, ut homo discat quoniam Christi baptismus multò illū fortiorē fecit. Deinde ut in mediocritate illa egregia permaneat, neque donorum scilicet magnitudine elatus, neque tentationū molestus. Ad hanc verēdūt malignus ille dæmon, cùm de tua discessione dubitat, ex ipsa tribulationum tolerantia discat, quodd perfecta ab illo abrenuntiatione discesseris. Quartū, ut fortior & ipso prorsus ferro valentior tētationum exercitatione reddaris. Quintū, ut capias grande documentum thesaurorum tibi à Domino creditorum. Neque enim superueniret tibi, neque aduersus te diabolus irrueret, nisi in maiorum honore te positum cōspiceret. Hinc enim aduersus Adam insurrexit ali-

Math. 4:1

Math. 10:1

337.23.

Chrysost.

homil. 13. in

Math.

Adam.

Q. 7 quan-

330. ANNOTATION.

quando, quia multa illum dignitate vidit conspicuum, propterea & contra sanctum Iob nequitiae suae arma comovit, quia ubique videbat illum ab omnium Deo miris laudibus coronatum. Ple-
runq; autem iudicio Dei hic affligimus, ne cum mundo damnemur, id quod Paulus testatur Corinthiis scribens: Quod si nosmetipso (inquit) dijudicaremus, nos ubique iudicaremus: dum iudicamus autem a Domino corripimus, ut non cum hoc man-
do damnemur. In summa Deus permit-
tit tribulationes in suos, neque illico libe-
rat, ne ab eo declinemus, quin potius iu-
sta & debita obsequia illi praestemus.

Afflictio enim religiosos facit, cuius rei testis est Psalmographus, cum diceret: Bonum mihi quia humiliasti me, ut disfan-
luxuriant iustificationes tuas. Item: Priusquam hu-
anisire- miliarer ego deliqui, propterea eloquum
bus secundis tuum custodiui. Solent enim delicie &
268.6. res secundae homines effrenatos & re-
ligionis negligentes reddere. Eius rei
exemplo est populus Iudaicus, de quo
Moyses: incrassatus (inquit) dilectus, &
recalcitrauit, incrassatus impinguatus, di-
latatus, dereliquit Deum factorem suum, & n-
Quare via cessit a Deo salutari suo. Quamobrem &
impiorum Deus volens afflictere supplicio illos qui
prosperatur parere noluit salutaribus eius monitus,
patitur plorunq; eos indulgere & ob-
sequi

Iob.

1. Cor. 11.

Psal. 118.

Luxuriant
anisire-
bus secundis

268.6.

Deut. 32.

Quare via

impiorum

prosperatur

de f
equi cupi-
hem ac per-
Daud in-
secundum d-
ventionibus
speritatem
Quare via i-
omnibus qu-
gunt. Et I-
sablenati su-
men eorum
quorum tu-
corum, &
impiorum
expendere
de recta se-
bonus (in-
fio sunt cor-
pedes, pen-
zelani supe-
dens. Et
dem imp-
sunt, ut e-
sti, diuite
adipe plen-
cupiditati
res poena-
tim quod
busdam c-
ant, illis p-
admodum

equi cupiditatibus suis, quibus sibi pe-
nitentia ac perniciem comparant. Quod 247.24.
Dauid innuit cum diceret: *Dimisit eos Psal.80.*
secundum desideria cordis eorum, in adin-
ventionibus suis. Quam impiorum pro-
speritatem Ieremias admiratur dicens: *Ierem.13.*
Quare via impiorum prosperatur, bene est
omnibus qui praeuaricantur, & inique a-
gunt. Et Iob: *Quare ergo impij viuunt, 352.7.*
sableuti sunt, confortati que diuitijs? Se- *Iob.21.*
men eorum permanet coram eis, propin-
quorum turba, & nepotum in conspectu
eorum, & cetera. Dauid item eum
impiorum successum cum aliquando
expenderet, parum adfuisse dixit, quin
de recta sententia depelleretur. *Quam Psal.72.*
bonus (inquit) Deus Israël, his qui re-
flo sunt corde, mei autem pene moti sunt
pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia
zelani super iniquos, pacem peccatorum vi-
dens. Et quae sequuntur. Ita qui- *Iob.21.*
dem impijs plærunque secundæ res 347.6.
sunt, vt etiam moriantur sani, robu-
sti, diuites, & foelices, visceribusque
adipe plenis: partim vt dum hic suis
cupiditatibus obsequantur, graui-
res pœnas in vita futura dent: par-
tim quod nonnunquam pro suis qui-
busdam operibus, sua bona hic accipi-
ant, illis post hanc vitam carituri. *Quem-*
admodum diues ille apud Lucam,
cui,

cui Abraham dixit: *Fili recordare quia recepisti bona in vita tua. Pij contra plarunque in amaritudine absque ullis opibus mori solent, adeò ut & canib[us] dilaniandi dentur, quod scilicet fides eorum & charitas in Deū hominibus cara sit.* Non igitur grauiter pijs commouendum, rebus secundis improborum, quod scilicet fugaces sint, & maioralis supplicia pareat. Cuius rei Psalmographus admonens, inquit: *Noli amari in malignantibus, neq[ue] zelaueris fatentes iniquitatem. Quoniam tanquam sena[re] lociter arescent, & quemadmodū olera herbarum cito decident. Et paulo post: Noli emulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustias. Define avia & derelinq[ue] furorem, noli emulari ut maligneris, quoniam qui malignantur, exterminabuntur: sustinentes autem Dominum ipsi h[ab]ereditabunt terrā. Et adhuc pusilli, & non erit peccator, et quæres locum eum, & non inuenies. Itē: Vidi impium superer altatum, & eleuatum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat: quæsitione*

387. 17. & non est inuentus locus eius.
Hostes spiri Hostes spiritales cum quibus nobis sales qui, depugnandum est in vita hac quasimilitia, sunt caro, mundus, diabolus. *Caro.* id est, affectus præui, seu cōcupiscentia, qua solicitamur ad malum. De qua

DE
 Iacobus
 & concipi
 deinde co
 peccatum
 ium fueri
 concupisc
 uersus ca
 illa facia
 membris
 mea, &
 est in me
 nius per
 constar
 ortum l
 exreme
 nis scili
 quidem
 aet ex c
 medici
 corpor
 citur. A
 ex nihili
 to in ve
 ma du
 docet c
 endum
 tio: H
 modò
 gem m
 diuinis
 typis c

Iacobus Apostolus: *Vnusquisq; tentatur Iacob. 1.*
concupiscentia sua, abstractus et illectus,
deinde concupiscentia, cum conceperit, parit
peccatum, peccatum vero cum consumma-
*tum fuerit, generat mortem. Et Paulus: Caro *Gala. 5.**
concupiscit aduersus spiritum, spiritus ad-
uersus carnem, ut non quæcumque vultis,
illa faciatis. Et alibi: Video aliam legem in
membris meis, repugnantem legi mentis
mea, & captiuat me in lege peccati, quæ
est in membris meis. Ut autem hæc pla-
nus pernoscantur, sciendū est, hominē
*constare ex corpore & anima. Corpus *Homo ex**
*ortum habet ex semine, quod quidē est *quibus cons**
*excrementum vltimi alimenti, sanguini *stet. 59. 12.**
scilicet, ut philosophi tradunt. Cui
quidem semini est etiam permistus seu
ær ex corde per arterias procedens, ut
medici tradunt, quod & in sectionibus
corporis humani evidentissimè conspi
cur. Anima verò humana iudicio Dei
exnihilo creatur, & infunditur forma
to in utero corpori. Habet autem ani
ma duplē vim præcipuam, vna quæ
docet & explanat quid agendum fugi-
endūmve sit, quæ dicitur mens seu ra
tio: Hæc Paulus vocat modò spiritum,
modò interiorem hominem, modò le-
*gem mentis. Hæc lumen illud vultus *Roms. 7.**
*divini, & legē illā honestatis ex archē- *Ratio quæ**
typo diuinæ mentis sibi impressam re-
*tinens, *vocatur à**
Paulo,

Animæ vis
duplex.

Aug. li. 1. de
ori. animæ.

Quæst. 32.
veteris &
noui test. de
eccl. dogm.

Aristo.li.1. tinēs, ad optimas res (quemadmodum
Ethi. etiam nonnulli philosophorum genti-
 lium sensere) inuitat, idque quantum pa-
 titur ignoratiæ nebula eius obfuscans
Aristote.de iudicatum. *Quam* etiam ijdem philoso-
anima.l.1. phoribus venire in corpus affirmare
 2. & 3. dubitarunt, esseque immortalem. De
Rom.7. qua Paulus: *Condelector* legi Dei secun-
 dum interiorem hominem, video autem
 liam legem in membris meis repugnan-
 tem legi mentis meæ, & captivitatem me-
 in lege peccati, que est in membris meis. Al-
 tera vis præcipua animæ humanæ est
Amb.lib.1 Græcis ὄρη, Latinis appetitus, quæ ho-
c.7.offic. minem huc atq; illuc rapit, dum cupit,
 dum irascitur, experit, ceterisq; affecti-
Affectus bus concutitur, quorum affectu præ-
prani vnde ui, rationi repugnantes vna cum igno-
 355.2. rantia, originali peccato animæ insiti
 sunt, manentque etiam post baptismū
 labè peccati originis abstersa, tum ad
 custodiā humilitatis, tum materi-
 am segetemque virtutis, vt ante ostend-
Gal.5. sum est, vbi de peccato originali & con-
 cupiscentia egimus. Hanc vim animæ
Rom.7. diuus Paulus appellat aliquando ca-
 nem, aliquando corpus, aliquando ex-
 teriorem hominē, aliquando legē mem-
 brorum. Hæc itaq; altera animæ pan-
 oblato eo quod videtur esse utile, illud
 sequi cupit, cōtra quod inutilis speciem

DE
 præ se fe-
 rent. H
 etus vni-
 ne mali,
 id est, mi-
 tione bo-
 futuri li-
 tudini f-
 actionem
 angore.
 lorem, I
 mole et
 & si qu-
 metu c-
 terrorē
 nem, co-
 lupati-
 onem
 ni ver-
 inimic
 deside
 Hæ
 Inuide
 sulcep
 das, q
 mulat
 nam c
 citur)
 conci
 at. O
 zelot

præ se fert, refugit, natura eius ita fe- *Ci. 4. Tuse*
 rent. Hinc philosophi, quatuor affe- *Affectus*
 etus vniuersaliores ponunt, duos ratio- *quatuor*
 ne mali, præsentis quidē, ægritudinem, *vniuer.*
 id est, mœrorem, futuri verò metū. Ra- *354. 26.*
 tione boni totidem, præsentis lætitiam,
 futuri libidinem vel cupiditatē. Aegri- *Aegritudi-*
 tudini subiiciunt inuidentiam, æmula- *ni quæ sub*
 tionem, obrectationē, misericordiam, *ijciuntur.*
 angore, luctum, mœrorē, tristinā, do-
 lorem, lamentationem, solicitudinem,
 molestiā, afflictionem, desperationem;
 & si quæ sunt de eodem genere. Sub *356. 22.*
 metū coniiciunt pigritiam, pudorem,
 terrorē, timorem, paurore, exanimatio-
 nem, conturbationem, formidinē. Vo- *Voluptatis*
 luptati subdunt, malevolentia, delecta- *species libi-*
 tionem, iactationem, & similia. Libidi- *do.*
 ni verò iram, excandescitiam, odium, *356. 28.*
 inimicitiam, discordiam, indigentiam, *213. 5.*
 desiderium, &c. eiusmodi. *Descriptio-*

Hæc autem definiunt hoc modo *des singula-*
 inuidentiam esse dicunt ægritudinem *rum affe-*
 susceptam propter alterius res secun- *ctuum.*
 das, quæ nihil noceant inuidenti. Ae-
 mulationem (ut hoc loco accipitur,
 nam & imitatio virtutis æmulatione di-
 citur) Aegritudinem, si eo quod quis
 concupierit, alias potiatur, ipse care-
 at. Obrectationem, quam intelligunt
 zelotypiam. Aegritudinem, ex eo quod
 alter

356 ANNOTATION.

alter quoque potiatur eo, quod ille ipse concupuerit, Misericordiam, agitatem ex miseria alterius iniuria laborantis. Angorem, aegritudinem prementem. Luctum, aegritudinem ex eius qui charus fuerit interitu acerbo. Morosum, aegritudinem flebilem. Aerumnam, aegritudinem laboriosam. Dolorem, aegritudinem crucianteum. Lamentationem, aegritudinem cū ciulatu. Solicitudinem, aegritudinem cum cogitatione. Molestiam, aegritudinem permanentem. Afflictionem, aegritudinem cum vexatione corporis. Desperationem, aegritudinem sine ulla expectatione rerū meliorum.

355.14.

*Descriptio-
nes specie-
rum metus*

Quae autem subiecta sunt sub metum, ea sic definuntur. Pigritia, est metus consequentis laboris. Terror, metus concutiens. Ex quo fit, ut pudorem rubor, sicut terrorem pallor & timor, & dentium crepitus consequatur.

290.18.

Timor, metus mali appropinquantis. Pauor, metus mentem de loco mouens. Exanimatio, metus subsequens et quasi comes pauoris. Conturbatio, metus excutiens cogitata. Formido, metus permanens. Voluptatis autem partes hoc modo describunt. Malevolentia, est voluptas ex malo alterius sine emolumento suo. Delectatio, voluptas suavitate auditus animum delinies. Et

*Voluptatis
species.*

343.21.

qualis

DE
qualis e
lorum, &
& sapor
neris, a
quam il
tio, est v
insolent
ita sunt
do punit
iniuria.
modò r
lupacis
Odit
vilescer
dia, ira
concep
Deside
fit videt
se perh
tantas
ita cog
terdun
habere
cupit, &
bido, &
De a
similit
sapien
affectu
tione
tart, &

qualis est hæc aurum, tales sunt oculorum, & tactiōnum, & odoratiōnum, & saporum, quæ sunt omnes vnius generis, ad perfundendum animum tanquam illi quæ factæ voluptates. Iactatio, est voluptas gestiōis, & se efferens insolentius. Quæ autem libidini subiecta sunt, ea sic definiunt, ut ira sit libido puniendi eius, qui videatur laetissimæ species. iniuria. Excandescētia autem sit ira 361. 27.

modò nascēns, & modò desistens, quæ

libidinis Græcè dicitur.

Odium, ira inueterata. Inimicitia, ira vleissendi tempus obseruans. Discordia, ira acerbior intimo odio & corde concepta. Indigentia, libido explebilis. Desiderium, libido eius qui nondū ad- sit vidēdi. Affectuum omnium tres es- 358. 17. se perhibentur, qui animis hominum Affectus ve- tantas perturbationes cōtent, & interdū ita cogunt delinquere, ut nec famæ in- terdum, nec periculi sui respectu tuta habere permittant. Ira, quæ vindictam Laſtā. l. 6. cupit. Auaritia, quæ desiderat opes. Li- cap. 19. bido, quæ appetit voluptates.

De affectibus philosophi veteres nō Hieron. ad similiter sensere. Stoici euellendos esse Ctesiphon. sapienti cōsent, in cuius animo vice Cic. 4. Tus. affectuum vniuersalium, quos ex opiniōne bonorum malorumque nasci pū 360. 2. Aug. li. 14. tari, supponunt alia quædam: pro cu- de Cinit. pidi-

piditate, voluntatem eam esse dicentes, quae cum ratione quid desiderat. **Stoici.** Quae autem aduersus rationem incitata est vehementius, ea libido, vel cupiditas effrenata dicitur. Pro laetitia, quae definiunt sine ratione animi, elationem substituunt gaudium, quod tum esse dicunt, cum ratione mouetur animus placide atque constanter. Pro metu, quod illi est delinatio sine ratione & examinatione humili atque fracta cautione. Pro aegritudine seu tristitia, quae definit animi aduersante ratione, contractionem, nihil voluerunt in animo sapientis esse: quod tristitia sit de malo, quod non uenit sapienti. Et haec quidem Stoici.

**Peripatetici-
corum sen-
tentia de
affectibus.** Peripatetici contraria, affectus quos communes animae cum corpore sentiunt, non euellendos prorsus esse, sed moderandos aiunt. Quamuis & Stoici eodem reuoluuntur, quod Peripatetici perueniunt. Nam quae tollenda esse censent, non tollunt, sed temperant. Siquidem nomina tantummodo immutant, res ipsas manere sinunt, quae reuera tolli non possunt prorsus. Hoc enim esset hominem ex homine tollere, & in corpore constitutum esse sine corpore, ut ait Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem. Quis & virtutem, cui soli locum relinquent, hac ratione ab hominie amouerent.

357.27.

Nam si vis ipsum negare nate, quisque nem correat neceperet notam ab a lam virt eo ad qu adhibetur virtutem vb etus igit naturali est natu mus inc scensitib est itaque rum de neque f lis positi da est. tentia etantia esse con tent. C diocriti primu quam beri, f

Nam si virtus est in medio iræ impetu se ipsum cohibere, & reprimere, quod negare non possunt. Caret ergo virtute, quisquis ira caret. Si virtus est libidinem corporis contemnere, virtute caret necesse est, qui libidinem quā temperet non habet. Si virtus est cupiditatem ab alieni appetitione refrenare, nullam virtutem potest habere, qui caret eo ad quod cohibendum virtutis usus adhibetur. Vbi ergo virtus non sunt, nec virtuti locus est: sicut nec victoriæ quidem ubi aduersarius nullus est. Affectus igitur, quasi libertas animorum est naturalis. Nam sicut in sentes ager qui est natura fructus, exuberat: sic animus incultus, vitijs sua sponte inualecentibus velut spinis obducitur. Non *Aug. l. 14.* est itaque probanda sententia Stoico-*de ciuit.* rum, de euellēdis stipitibus affectuum, neque semper proprietate vocum ab ilis posita, Christiana locutio refrenanda est. Sed nec Peripateticorum sententia de affectibus moderandis *La-*stantio probatur, quod affectus vitijs esse concedētes, ea mediocriter temperent. Carendū enim est vitijs etiā mediocribus. Quin potius efficiendū fuit, primum ne vitijs essent, nec enim quicquam vitijs nasci potest, sed vitijs fieri, si male utramur affectibus, virtutē

Laffan. li.
5. de vero
cultu.

si bene. Deinde monstrandum est, non ipsos affectus, sed eorum causas mode-

362.1. randas. Non est, inquiunt, nimia latia gestiendum, sed modicè ac temperatè. Hoc verò tale est, quale si diceret non esse concitatè currēndū, sed gradēndū moderatè. At potest & qui quidetur errare, et qui currit rectā viam nō nere. Inueniuntur certè aliqua, vbi nō tantum modicū, sed vel punc̄tum gaudere vitiosum est: & alia cōtra, vbi exultare lætitia: vel minimè, criminōsum. Quid tādē nobis ista mediocritas proderit? Nō igitur in his moderandis sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum, quoniam extrinsecus commouetur. Nec his potissimum frena imponi oportuit, quoniam & exigui possum esse in maximo crimen, & maxim possunt esse sine crimen. Assignandi itaque fuerunt certis temporib⁹, & nō bus, & locis, ne virtia sint, quibus recte vti licet. Quod si fiet, non modo virtus non fient, quæ philosophi esse vicio sentiunt, sed etiam virtutes si ad debitum finem id est, ad Deum referantur.

388.31. Cupiditas, verbi causa, inter virtia numeratur. Sed si hæc, quæ terrena sunt concupiscit, vitium est, virtus aut si cœlestia. Qui enim iustitia, qui vēni, qui rīta perpetuam, cæteraq; id genus cupi-

col.

N.
m est, non
fas mode-
imia lati-
ac temper-
si diceret
sed gradus
& quign
ā viam te-
a, vbi nos
ctum ga-
ra, vbi ex-
minosum
critas pro-
erandis fa-
caulis et
ommouen-
na impo-
ui possum
& maxim
signandi
ibus, & re-
ibus recti-
modo viti-
esse vitiola-
si ad debi-
ferantur.
r vicia mu-
rrena sunt
aut si ce-
nū, qui vi-
nus cupit,
col-

DE FIDE, S P E, C H A. 361
consequi opes istas, & honores cōtem-
net. Dicet fortasse Stoicus, voluntate
opus est ad hæc consequenda, non cu-
piditate: imò verò parum est velle, mul-
tienim volunt, sed cūm dolor visceri-
bus accesserit, voluntas cedit, cupiditas
perseuerat, qui si efficit vt contemptui
sint omnia, quæ à cæteris appetuntur,
summa virtus est. Siquidem continen-
tiae mater est, ideoq; potius id efficere
debemus, vt affectus, quibus præviē yti
vitium est, dirigamus in rectum, ita fiet
vt virtutes sint. Ira igitur ad coërcionē 267.30
peccatorū, id est, ad regendā subiecto-
rū disciplinā data est, vt melius licentia
cōprimat, & compelcat audaciam. At
qui terminos eius ignorat, irascitur pa-
ribus, aut fortioribus temerè, inde ad im-
mania facinora profilitur, inde ad cæ-
des, inde ad bella consurgitur. Cupidi-
tas ad desiderāda & conquirenda vitæ
necessaria tributa est, sed qui nesciunt
fines eius, insatiabiliter opus congerere
nituntur. Hinc venena, hinc circūscri-
ptiones, hinc falsa testimonia, hinc om-
nium fraudum genera erumpent. Libi-
dinis affectus ad procreando, filios in-
fitus & innatus est, sed qu' limites eius
in aīo non tenet, vtūtūr eo ad solā vo-
luptatē, inde illicitæ vuptiæ, inde adul-
teria & stupra, inde omnes corruptelaæ
R. oriun-

oriuntur. Redigēdi igitur affectus prae-
370.19. ui in viam rectam, in qua et si vehemen-
359.13. tes sunt, culpam tamen habere nō pos-
sunt. Danda igitur opera, ut ratio que-
discernit expectenda à fugiendis prae-
quasi dux animæ & gubernator, va-
cetque temeritate & inscitia: appetitus
verò obtemperet rationi, illam neque
præcurrendo, neque deserendo, iudici-
umque in suis desiderijs rationis expe-
ctet, ne ve efficiat, ut homo, et si meliora
videat probetq; deteriora tamē sequa-
tur. Porro appetitum rationi obedit,

97.26. declarat obiurgationes & admonitiones.

Aristoteles

Ethic.

Hinc & Aristoteles cupiendi vni-
& appetendi, rationis quodammodo

esse ait participem, eo scilicet quo ipse

obedit & obtemperat. Sed haec tenus de
carne & affectibus dictum sit. Alter ho-

Mundus. Atis est spiritualis. Mundus totus, vt Ioan-

1. Joan. 2. nes ait, in maligno positus: Omne enim

346.3. eodem teste, quod est in mundo, concipi-

entia carnis est, & concupiscentia oculorum,

251.31. & superbia vitae. Est autem Concupi-

scientia carnis (ait Augustinus) non mo-

do libidinis & rei venerae, sed omniu-

mae ad carnem pertinēt immoderatus

& illicitus usus, siue cibi, siue potus, si-

ue lusus. Concupiscentia verò oculorum

& avaritiam & omnem inanem com-

prehendit rerum expetibiliū curiosi-

tem. Superbia, vitæ omne genus arro-

gantia & ambitionis ac superbiæ. Præ 183.20.

terea sunt multi mundo addicti, ac ni-

hil præter mundum sapientes, qui sœ-

pius pios odio prosequi solent: de qui-

bus Ioannes: *Nolite mirari fratres, si odit 1. Io. 17.3.*

nos mundus, nos scimus quoniam translati

sumus de morte ad vitam, hoc est, si frater-

na secundum Deum charitas in nobis est,

tunc scimus de morte peccati ad vitam

gratiae nos esse translatos, & hanc vi-

tam viuentes, mortem temporalem ve-

teri non oportet. Tertius hostis homi-

num est diabolus, qui (vt Petrus ait) tan-

quam leo rugiens, circumvit, querens quem

deuoret. Ab hoc tentationes fiunt in ho-

mines, aut pro suis peccatis puniendos, 368.2.

aut pro Domini misericordia proban-

dos & exercendos. Fiunt autem non

potestate eius, sed permisso domini. Id

quod inter cætera colligere licet ex illo

Euangelij loco, vbi diaboli ex dæmo-

nico pellendi, Christum petierunt, vt

illos in grege porcorum ingredi pare-

retur. Quod quidem fecit, partim vt in-

dicaret malignitatem diaboli, eam tamen

inuicidam ad nocendum sine permis-

ione diuina: partim vt ostenderet dia-

bolum in eis plurimum valere, qui vi-

364.3.

tam porcorum agunt, qui ob id prin-

ceps mundi dictus est. Sic & Job affixit

Diabolus.

Diaboli tē-

tationes.

Aug. lib. 2.

de jer. Do.

in monte.

R 2 facul-

facultate à Deo experta. Inter cetera autem plurimas oppugnandi rationes quibus hominē diabolus adoritur, est & illa qua cogitationes malas cordi

392.8. immittens, ad mala patranda homina perducit. Cuius rei exemplum est in Iuda proditore, de quo Ioannes sic scriptum reliquit. *Cum diabolus iam immisisset in cor Iude, ut traderet Iesum.*

Diabolus Gr̄ecum nomen est, significans criminatorem. Non est enim de cente Christo, veritas in eo, quia mendax est & pater eius, mendacij scilicet. Hic & dæmon dicitur in literis sanctis, hoc est sciens. Apud Gentiles vero dicitur bantur boni & mali dæmones. Porro dæmones, hoc est, scientes dicuntur, non quod æternas temporū causas & quotidiano modo præcipuas in Dei sapientia contemplentur, sicut angeli boni. Sed quod quorundam signorū nobis occulitorū maiore experientia, vel etiā longitudine temporū peritiores facti, vel ab angelis sanctis in Iesu Dei de quibusdam rebus certiores reddi soliti, multo pl

106.31. ra futura quā homines perspiciant, dispositionesq; id est, ea quæ facturi sunt, aliquando prænūcient, veluti diuinatio. Diaboli in qua conditio- Fuerunt autē diaboli angelis sanctis- tione crea- quales creati, verū proprio vitio mal- ti fuere. gnī facti. Nā quū unus inter illos di- rior

Ioan. 13.

Ioan. 8.

*Aug. ex. c.
22. ciu. Dei*

DE FIDE, SPE, CHA. 365
cateras
rationes
itur, est
as cordi
homino
est in lu
s sic scri
m.
st, signi
enim d
ia men
j scilicet
ris sancti
verò dice
s. Portio
tutur, non
s & quo
sapientu
oni. Sed
is occul
teria longi
ti, vel ab
ubus dñi
ultò plu
cian, di
turi sum
diuinado
sanctis
tio maz
illos da
rion
ior
ior quasi princeps fuisset, atq; ob hoc
eminentia naturæ & scientia inflatus,
Deus dici voluisset, multosq; in præua
riationem traxisset, vna cū illis de cœ
lo eiect⁹ est, de qua re Petrus: *Deus (in- 2. Petr. 2.
quit) angelis peccantibus nō pepercit, sed ru
denibus inferni detractos in tartarū tra
didi cruciandos, in iudiciū reseruari. Chri
stus item apud Lucam: Videbam satha
nam sicut fulgor cedentē de cœlo. Id & E- Luce. 10.
fias significauit, cūm diceret regē Ba- Esai. 18.
byloniæ perinde casurū atque Luciferū
de cœlo. *Quomodo cecidisti (inquit) de cœlo
Lucifer, qui mane oriebaris! Ceteri autem
angeli qui Domino pia obedientia co
haerent, gratia Dei sic in omnibus cī
cundati sunt, ut nunquam cadere pos
sint à beata vita, qua fruuntur Domino
coharentes.**

Angelorū tres hierarchias esse quidā *Diony. de
tradūt. Supremā, medianam, & infimam. cœlesti hie
Quarū singulae ternos ordines cōtinēt. rarchia.
Suprema Seraphinos, Cherubinos &
Thronos. Media Dominationes, Princi
patus, Potestates. Infirma Virtutes, Ar
chagelos, et qui Angeli magis pprio vo
cabulo, quod est alioqui omnib⁹ cōmu
ne nominātur. Licet aut cūcta gratiarū *Hebr. 2.
munera omnes acceperint, alia tamē a
lijs largi⁹ tributa sunt. Itaq; Seraphini
appellantur, qui cæteris charitate præ
stant.**

R. 3 stant.

stant. Cherubini qui sapientia, ac ceterie eodem modo. Sed quanquā angeli quō superiores sunt, hoc rarius à Deo in ministerium aliquod mittuntur (tutelares enim quorum cuique singuli homines committuntur, ex infimo ordine sunt) tamē ex omnium ordine quādōque mitti testatur Paulus, qui, inquit, omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos qui habent creditam capiūt salutis. Atq; ob id angeli, hoc est,

Matth. 18.

Hebræ. 1.

*Aug. de cognitio-
ne re-
re Vitæ.*

*Aug. lib. de
Medit.
Tobias 12.*

Coloss. 1.

nūcij dicuntur. Nā angeli ex eo quod sunt, spiritus sunt. Cuncta autem que in rebus insensibilibus, vel creaturis sensibilibus geruntur, per illos administrantur, qui ambigit, multum à luce veritatis desipit. Qui etiam orationes & vota nostra dicuntur offerre Deo. Nō quia Deum doceant, quia omnia antequam fiunt, sicut & postea quae facta sunt non sunt: sed quia eius voluntatem superius consulunt, & quod Deo iubente completum esse cognoverunt, hoc nobis vel euidenter vel latenter reportent. Ordinum angelorum inter ceteros sacrae scripturæ locos, est mentio apud Paulum ad Colosien. Quoniam in ipso Christo scilicet, condita sunt universalia cælis & in terra, visibilia & invisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestas. Omnia per ipsum & in ip-

so creata sunt. Quomodo autem se habet beatissima illa superna societas, quae ibi sunt differentiae personarum, cum omnes generali nomine angeli nuncupentur, Augustinus se ista ignore *In Enchir.* rare confiteret. Sed hactenus de tribulationibus & hostibus spiritualibus, angelique diximus. Deinceps arma quibus contra predictos hostes videntur, describamus.

Quibus armis contra hostes spiritales *Arma contra pugnandum est*, Christus ipse exemplo *tra hostes* suo docuit. Quem cum diabolus in gloriam, vanam gloriā, & avaritiā inducere tentasset, ille sacrā scripturā protulit, qua illum reselleret, ut Matthaeus & Lucas docent. Idemque cum modestitia *Luc. 22.* & paurore afficeretur, adeo ut sanguineus sudor ē corpore illius in terrā deflueret, ter ad Deum patrem orauerat, quod scipulicq; suis, ne in temptationem intrarent, istuc ipsum faciundū praeceperat, quod & ipse aliás factitabat. Scientia igitur verbi divini, & precatio, sunt arma principia, quibus contra hostes spiritales pugnandū est. Sanè scientia salutis *156.14.* opinionibus & praeceptis communis intellectum humanū aduersus tentationes. In quam sententiam Psalmographus dixit: *Parasti in conspectu meo literarum mensam aduersus eos qui tribulant me. vilitas.*

R. 4 Nec

Nec enim aliunde efficacius solame-

364.3. aduersus tribulationes & tentationes
haberi potest, quam ex literis sacris, &

Psal. 118. cente eodem. *Nisi quod lex tua* (inquit) *meditatio mea est, tunc forte perijsem in afflictione mea.* Atque ob id eloquia Domini dulciora melle esse ait fauibus suis. Praeterea legē Dei lucernā peditū & lumen semitis suis, quod scilicet animum humanum literae sacræ suauissimè pascant, in tenebrisque; vita huius hominibus ingredientibus tanquam fax preceat, ne quid offendat, neve aberret ea via quæ dicit ad vitam beatam & immortalē. Siquidem & à vitiis deterat, & animū attentū emolliat atque transformant. Vnde malleo conteretū petri, igniq; & gladio comparantur. Praeterea fidem, spem, charitatem, ceterasq; virtutes edocent, ut Paulus ad Timotho scribit. *Omnis (inquit) scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad agendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad invenientiam bonum instruatur.* Porro precatio pura in cælum subducit affectū, in quam arcem animus humanus per fidem, spem, & charitatem sublatus si fuerit, ab his tibis spiritualibus neutiquā expugnari poterit. *Quis enim est qui contra Deum præualeat? Qui si pro nobis fu-*

Jerem. 23.

Hebræ. 4.

Ephe. 6.

2. Tim. 3.

Precatio.

370.1.

Roma. 8.

rit, quis contra nos? futurus est autem proculdubio, si fide & spe firma, charitateq; ardente eum inuocauerimus; ut scriptura diuina docet. Prope est Dominus (inquit Propheta) omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntate timen-
tium se faciet, & deprecationem eorum exau-
det, & saluos faciet eos. Hoc & Christus ipse futurum pollicitus est. Omnia quae-
cunque petieritis in oratione credentes ac-
cipietis.

Psal. 144.
Matth. 21.
Marc. 11.

Vult autem Deus ut preceemur illum, non ut doceamus quo opus sit nobis, scit enim, ut Christus ait, quibus in-
digemus antequam petamus. Verum ut inflectamus, ut familiares efficiamur interpellationis frequetia, ut humiliemur orando, utque peccatorum nos-
trorum sepe recordemur, quamque si-
ne Deo nobis non sufficiamus, sed illum datorem omnium bonorum agnosca-
mus, & petendo credamus. Quae qui-
dem dum a nobis fiunt, corda nostra serenantur ac purgantur, capacioraque efficiuntur ad excipienda diuina munera, quae spiritualiter nobis infunduntur.

Aug. lib. 2.
de fermo.

Non enim ambitione precum nos ex-
audit Deus, qui semper paratus est dare suam lucem nobis, non visibilem, sed intelligibilem & spiritalem, sed nos non semper parati sumus accipere, cum inclinamur in alia, & rerum temporalium,

R 5 cupi-

368. 26.

Matth. 6.

Chryso. ho-

mil 19. in

Matth.

368. 26.

Quid est oratio? Ho-
milia. 31.

in Genesin.

386. 1.

Theoph. su-
per Matth. 15.

Ioan. 4.
Matth. 15.

Luc. 22.
Matth. 6.

De orando
Deo ad
Probam.

multum
quem p
excitat
hoc n
sermon
fatu. I
in cōsp
est abſ
verbū
quarit
Deum
inutili
requir
ſtinus
ſed ſin
& fide
Quomo
rum? C
mum,
diuin
lere : i
mifer
datore
que cr
mone
bit. Q
is neq
rantia
tem,
enim
maris

cupiditate obtenebramur. Quid autem
fir oratio dicendū est. Oratio (vt Chry-
ſostomus describit) est colloquiū cum
Deo. Vel, vt Augustinus, est mentis de-
uotio, id est, conuersio in Deum, per
pium & humilem affectum. Potest &
ſic definiri. Oratio est eleuatio mentis
ad Deum, qua ab eo ſalutaria pertun-
tur. Mentis quidem eleuatio in oratio-
ne requiritur, nam non ſtrepitus labio-
rum, ſed ardens animi votum tāquam
intentissima vox ferit aures diuinās.
Cū enim Deus fit ſpiritus, eos qui
adorant cum, in ſpiritu & veritate o-
poret adorare, inquit Christus. Qui
alibi de Iudeis loquitur: *Populus hi la-
bijs me honorat, cor autem eorum longe
est à me.* Hic affectus mentis ſi diu-
turnus fuerit, non est vituperandus.
Nam & de Christo ſcriptum est, quod
pernoctauerit in orando, & quod pro-
lixius orauerit. In affectu itaque men-
tis est oratio, non in multiloquio, do-
cente Chriſto: *Orantes nolite mul-
loqui, ſicut Ethnici faciunt.* Putant enim
quod in multiloquio ſuo exaudiantur.
Absit ab oratione, ait Augustin. mul-
ta loquutio, ſed non defit multa pre-
catio, ſi fertiens perſeuerat intentio.
Nam multum loqui est in orando rem
necessariam ſuperfluis agere verbis,

mul-

autem
Chry
i cum
is de-
, per
test &
nentis
etun-
ratio-
labio-
quam
uinas.
os qui
tateo-
. Qui
bicla-
longe
si diu-
andus,
quod
d pro-
men-
io, do-
ultum
enim
antur.
mul-
ta pre-
tentio.
do rem
erbis,
mul-

multum autem precari, est ad Deum, *Mulium*
quem precamur diurna & pia cordis *loquiis*
excitatione pulsare. Siquidē plārunq; *grande*,
hoc negocium plus gemitibus quām
sermonibus agitur, plus fletu quām af-
fatu. Ponit autem lachrymas nostras
in cōspectu suo, & gemitus nōster non
est absconditus ab eo, qui omnia per
verbum condidit, et humana verba non
quārit, hāc ille. Vt autem mens ad 374.14.
Deum in oratione eleuetur, idque non 312.5.
inutiliter, fides, spes, charitas in primis *Quomodo*
requiruntur. Fides enim (vt ait Augu- *mens in o-*
stinus) credit: spes, & charitas orant, *rando ele-*
sed sine fide esse nō possunt, ac per hoc *uatur ad*
& fides orat, ppterēa quippe dictū est: *Deum.*
Quomodo inuocabunt in quem non credide In Enchir.
runt? Qui enim credit se ex seipso infir *ad Lauren-*
mum, & peccatis obnoxium, nec citra *tium ca. 7.*
diuinum donum aliquid habere aut va *Roma. 10.*
lere: præterea Deū esse omnipotētem,
misericordem, omniumque bonorum
datorem, is certē illum precabitur, ne-
que credens q; propheta faciundū ad-
monet, festinabit, quin sperās expecta- *Ds ale. 28.*
bit. Qui enim ferre moram non potest,
is neq; constantiā, neq; fidendi perseue-
rantiam cōseruare potest. Diffidens au-
tem, bona quae petit non accipit: *Qui Iacob. 2.*
enim hēsitat, ait Iacob⁹, *similis est fluctui*
maris qui à vento mouetur, & circumfer-

R 6 tur,

DE
temere &
& orati-
xit, &
Cùm en-
ad Deum
corda g-
mines v-
seu in o-
habueri-
viderit &
te, & c-
modo c-
tandem
Deim
serit? E-
alas or-
quibus
tem per-
tione c-
salutar-
tentis
cobo: E-
le petat
sumati-
ea, qu-
id cum
tium f-
cupisco-
dit De-
saturi-
pleta

Charitas.

313.13.

*Proscatali-
pisis.*

*Luc.17.
Ieiunium.
Eleemosyna.*

Tobias 12.

tur, non ergo existimet homo ille quod al-
quid accipiat à Domino. Præterea diffi-
dens, grauissimas poenas diffidentia
luit, ut antea ostēsum est, ubi de fide &
spe egimus. Ut autē omnia officia Chi-
stiani hominis sine charitate tepent, w-
luti ostēsum est à nobis, cùm de chi-
ritate scripsimus: ita et oratio friget ma-
ximē, nisi charitate Dei, et proximi sub-
leuetur. Et vt maximē peccator pre-
turus has virtutes perfectas nō habeat,
in primis tamen gradibus earum consi-
stere potest, alioqui orare non poterit,
nisi forte is peccator sit qui se peccato-
rē non sentiat, & qui excusationes in
peccatis querat, vel qui lætatur cùm
malē fecerit, aut qui in corde suo dixe-
rit Deum non esse. Is enim ab oratione
alienus erit. Et quamvis has virtutes in
oratione petamus, non tamen absurdus
has ante orationem requirimus, non
quidem perfectas sed seminaria illarū.
Quemadmodū & Apostoli Christum
rogarunt, dicentes: *Domine, adauge ne-
bis fidem.* Sunt autem duo opera quæ o-
rationi cōmodè iunguntur, et ad orantē
homines expeditiores faciūt, si tamen in
fide & charitate fiant, ieiunium & ele-
mosyna. *Bona est* (inquit Tobias) *au-
tio cum ieiunio & eleemosyna, magis quā
thesauros auri recondere.* Nec Christus
tem-

DE FIDE, SPE, CHA. 373

temere hæc tria, iejuniū, eleemosynam,
& orationem apud Matthæum cōiun- *Matth. 6a*

xit, & Esaias quinquagesimo octauo.

Cū enim oratio est ascensus mentis
ad Deum, crapula autem & ebrietate *Luc. 21a*

corda grauantur, sit ut non possint ho-
mines ventri dediri in Deum respicere,
sue in oratione vigilare. Deinde si quis
habuerit substantiam huius mundi, & *1. Ioan. 3.*

viderit fratrem suum necessitatē habe-
re, & clauerit viscera sua ab eo, quo-
modo charitas Dei manet in eo? Et qua-
tandem fr̄nte is, viscera misericordiæ

Dei implorabit, qui viscera fratri clau- *387.10.*

serit? Eleemosynam & iejuniū duas
alas orationis esse dicit Augustinus, *In Psal. 82*

quibus ad Deum volat. Salutaria au- *Salutaria*

tem petenda sunt à Deo, ut in defini- *petenda.*

tione orationis dictum est. Nam nisi
salutaria fuerint quæ petuntur, ea pe-
tentes non consequuntur, docente Ia- *Iacob. 4.*

cobo: Petitis, & nō accipitis, eo quod ma-

le petatis, ut in concupiscentijs vestrīs in-

sumatis. Quod si quando accipiuntur *August. ad*

ea, quæ concupiscentiæ respondeant, *Probam.*

id cum periculo & detimento peten-

tium fit. Quemadmodum Iudæis con- *Nume. 11.*

cupiscentia carnis inardescitibus, de-

dit Deus petitionem ipsorum, & misit *Psal. 77a*

saturitatem in animas ipsorum, sed ex-

pleta concupiscentia, impatientia est

R 7 gra-

grauiter castigata, quoniam adhuc
ca erant in ore ipsorum, & ira Dei
cendit super eos. Atq; eam ob causam
fit, ut licet illa bona esse videntur que
petuntur, Deus tamen non exaudi
quod magis nostra referat, ut non exau
diamur. Sicut Paulo accidit. Quum
nun ter rogasset Dominum, ut aufer
tur ab eo spiritus Sathanus, qui illum co
laphizabat, audiuit responsum: *Suffici
tibi gratia mea: Nam virtus in infirmita
te perficitur.* Quod igitur nonnullis im
patientibus Dominus petitum concil
lit iratus, Apostolo contra negavit pro
pitius. Plerunque autem Deus dicit
precaturis, ut congruo tempore det, id
quod ante ostensum est, ubi de spe eg
imus. Quamuis autem oratio dicitur pre
catio, qua a Deo bona postulantur, ta
men oratio esse dicitur & gratiarum
actio, veluti Anna orare dicitur, progra
tias agere, primi Regum capite primo.
Quin & orare dicitur, qui benefacit.

*Oratio pro
gratiarum
actione.*

375.1.

Eccle. 35.

*August. in
Psal. 37.*

1. Thess. 5.

xta illud Sapientis Hebræi: *Deprecia
pro peccatis, recedere ab iniustitia. Qui in
seruat legem, multiplicat orationem. Sed
& defiderium ante Deum (ait Aug
ustinus) oratio est, et si continuum defi
derium, continua oratio est. In qua
sententiam videtur dixisse Paulus: *Sicut
intermissione orantes.**

DE
Cū
vna tam
quod ea
ster doc
tionis co
interpel
nis, aut
lendis co
eadem, c
teat, no
ris iuræ
nica ora
tionibus
P
Pat
In qu
que in i
mūr. D
monem
Nūquid
obliuisc
miserere
noster f
mat, fo
tibus pl
diarū, e
inde ap
simulie

Cin

Cum autem multæ sint orationes, una tamen est, quæ dominica dicitur, quod eam Christus Iesus Dominus noster docuerit, qua quidem species orationis comprehenduntur, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis. Et licet alijs verbis eadem, quæ in ea continentur petere licet, non tamen alia. Atque ob id certe ris iuræ preferenda est. Constat dominica oratio proœmio, & septem petitionibus dominicæ.

August.

Divisio ora-
tionis do-
minicæ.

PRO O E M I V M

E S T.

Pater noster qui es in cœlis.

In quo charitatis Dei in nos, nostre que in illum, & in proximos admone- muri. Dei quidem charitatis in nos ad- monemur, cum patrem appellamus.

Nūquid enim (ait Dominus apud Esaiā) Esaiæ.49. obliuisci potest mulier infantis sūi, vt non misereatur filio suo? Ita & Deus, cū pater noster sit, quomodo suos vnicè non amat, fouet, cōpletebitur? in infinitis paribus plus. Est enim pater misericor- 2. Car. 10 diarū, et De° toti cōsolationis. Ac pro- inde apud Prophetā eūdē subiicit: Et si mulier fuerit obliuta pueris sūi, ego tū tuus non

Cin

ANNO TATION.

non obliuiscar. Nostra vero charitas in
Deum excitatur supplexque affectu
cum filios dei, qui sumus homines, in
esse profitemur, patrem Deum appelle
lantes. Quid enim filiis charius pa
esse debet? Et certe magna cura eius in
git animum, qui dicit: *Pater noster.* Vi
tanto pater non sit indignus, ne illud
audiatur, quod Iudaeis dictum est: *Fui
exaltavi, & enutriui, ipsi autem spre
runt me.* Et illud: *Vos ex pater diabolis
sitis, & desideria patris vestri vultu fac
re.* Eo vero quod pater noster a nobis
dicitur, charitas proximi omnium bon
rum mater introducitur, & humanarum
rerum inaequalitas prorsus expellitur,
& mira Regis cum paupere aequalitas ho
noris, quantum ad spiritualia ostenditur.
Cunctis enim unam atque eandem
nobilitatem donavit Deus, cum om
nium pater vocari dignatus est. Cui
igitur pater noster dicis, admoneris,
ut pro communi corpore preces fundas,
& ubique non tam propria cōmoc
quam proximorum petas, omnesque
quasi fratres unius patris habeas. De
qua re Propheta Malachias ita loqu
tur: *Nunquid non pater est unus omnia
nostrū? Nunquid non Deus unus creavit nos?*

Esaie. 11.

Ioan. 20.

Chrysost. in

Matth.

Malach. 2.

Chrysost. in

Matth.

quare ergo unusquisque despici fratres suos?

Quod autem pater noster in celis est

dicitur, non eo dicto ibi concluditur.

Cœlū enim (ut ipse apud Hieremiam *Ierem. 23.*)

air) & terram implet, de qua re ante ple-

nus à nobis dictum est, sed eo animus

orantium à terris abducitur, & super-

nis habitaculis, ac regionibus excelsis

affigitur. Patria igitur eo dicto ostendit-

ur; ac domus paterna, in qua Deus

se contemplandū suis, nō sine summa

voluptate, præbet. Patrē igitur Deum

si habere velis, terrenis ne inhæreas.

Præterea eius potentia expende, quin

talibus sedibus se inspicere concedit.

Præter hanc autem charitatis in men-

te orantis, procēsio orationis dominī

ce excitationem iniicitur fides, spesq;

imperandi. Quid enim iam non det

Aug. serm.

filiis potentibus pater, qui iā hoc ipsum

182. de tēp.

dedit, vt essent filij? *Quis ex vobis* (ait

Christus) patrem petii panem, nunquid

Luc. 11.

lapidem dabit illi? aut pīcēm, nunquid pro-

pīcē serpentem dabit illi? aut si petierit o-

uum, nunquid porriget illi scorpionem? Si

ego vos, cūm sitis mali, nō sitis bona dare

filiis vestris, quantō magis pater vester cō-

lestis dabit spīritum bonum potentibus se.

Iam quis diffidat, & desperet se obtē-

tum petita, qui Deū patrem habeat,

ut pote omnipotentē, veracem, & cun-

ctorum bonorum datorem, ac proin-

de dictum est: *Nolite vocare vobis pa-*

Matth. 23.

trem

trem super terram, unus est enim pater
ster, qui in caelis est. Est autem Deus p-

Malach. 2.

Ioan. 1.

August.

Divisio pe-

tionum ora-

tionis do-

minice.

Prima pe-

sitio.

Psal. 66.

ter noster in summa, partim per crea-

tionem & curam, dicente Prophetam:

quid non pater unus omniū nostrū? Nu-

quid non unus Deus creauit nos? Partim

propter gratiae adoptionem, & Chri-

stianismū, de quo Ioannes: Dedit eis i-

testatem filios Dei fieri, ijs qui credunt

nomine eius. Sed hactenus de processu

orationis dominicæ dictū est, nunc po-

tiones explanandæ sunt. Septem pe-

tionū orationis dominicæ, prime in

pertinent ad aeternitatē, atq; ob id pri-

mo loco ponuntur, quod scilicet sunt

terna priora dignitate: reliqua redi-

quatuor ad præsentis vitæ necessitate

siquidem hæc post hanc vitam celu-

bunt, illa vero mansura sunt.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Hac petitione precamur, vt Dei

ri nomen (quod sanctum semper fu-

& est adeo vt nulla illi sanctitas nota

aut maior accidere poterit) cognoscatur,

celebretur, laudetur, legitimeq; ab

omnibus hominibus adoretur. In qui-

sententiam est illud Psalmographus

confitentur tibi populi Deus, confitentur te

DE F

bi populi o

luceat lux

deant oper

trem vesti

blasphem

rum vitam

per vos bla

tta propt

ve sanctu

Deo, sed

tem omn

agnoscat

hac petit

SECU

Ad

Precar

Dei nob

petamus

mus igit

mus par

Vniuersi

est, quat

er in ter

sunt. De

regnum

tua, in o

Hoc igit

DE FIDE, SPE, CHA. 379

hīpopuli omnes. Item illud Christi: *Sic Marc. 5o*
lucet lux vestra coram hominibus, ut vi-
deant opera vestra bona, & glorificēt pa- 398 4o
trem vestrum, qui in cœlis est. Sicut enim
blasphematur nomen Dei per malo-
num vitam, iuxta illud Pauli: *Nomē Dei Roma. 2. 2*
per vos blasphematur inter gentes. Ita con-
tra propter honos glorificatur, hoc est,
ut sanctum celebratur: quod quidē non
Deo, sed hominibus prodest. Cūm au-
tem omnia hac ratione cōdita sunt, ut
agnoscatur & glorificetur Deus, iure *Ratio op-*
dini.

SECUNDA PETI- TIO EST.

Adueniat regnum tuum.

Precamur hac petitione, ut regnum *August. ad*
Dei nobis etiam veniat, nam illud siue *Probam. es*
petamus siue non, sanctis veniet. Peti- *Sermo. 136.*
mus igitur, ut nos quoq; regni Dei si- *de temp.*
mus participes. Regnū Dei duplex est:
Vniuersale, & Particulare. Vniuersale Regnū Dei
est, quatenus illius potētiæ oīa in cœlo quotuplex.
et in terra, et in omnib² abyssis subiecta *Psal. 144o*
sunt. De quo Psalmograph⁹: Regnū tuū,
regnum omniū seculorum: & dominatio *Psal. 144o*
tua, in omni generatione et generationem.
Hoc igitur non petimus ut veniat, so-
lūma

380 ANNOTATION.

Iūm in prima petitione petimus, ut is
 notescat. Particulare regnum Dei
 duplex, gratiæ, & gloriae. Primum non
 est aliud, nisi liberatio spiritualis cordi
 à peccato, ac gubernatio animorum &
 conscientiarum nostrarum, de hoc et
 illud Christi apud Lucam: *Regnum Dei
 intra vos est.* Et in Apocalypsi: *Fessi
 nos regnum Deo nostro.* Diuiditur autem
 regnum gratiæ bisariæ, in priuatum, &
 publicum. Illud obtinet Christus, in
 quoslibet quos per fidem regenerauit,
 & iustificauit, de quo est illud Pauli:
*Regnum Dei est gaudium, iustitia, & paix
 spiritus sancto.* Publicum vero regnum ga-
 triæ, est Ecclesia militans, de quo Christus:
*Mittet Angelos suos, & colligent in
 regno eius omnia scandala.* Regnum vero
 gloriæ, est sedes cœlestis, de quo Christus:
*Venite benedicti patris mei, pergit
 regnum, quod vobis paratum est ab origine
 mundi.* Item: *Qui facit voluntatem patris
 mei qui in cœlis est, hic intrabit in regnum
 cœlorum.* Petimus igitur hac petitione,
 ut regnum cœleste adueniat nobis. Es-
 si non desint, qui hac petitione etiam
 regnum gratiæ à Deo postulari dicunt,
 ut scilicet Deus, quos semel ad sui-
 gnitionem venire, & à Sathanæ tyran-
 nide liberos esse voluit, regere etiam
 gubernare dignetur, ut in sanctitate &
 iustitia

Euc. 17.

Apoc. 5.

Roma. 14.

Matth. 13.

Marc. 15.

Hieron. su-
per Matth.DE
iustitia
suis, in
niant. C
nes gign
gnitum a
steaque
tur, recta

TE

Fiat

Qua
à Deo,
ius, que
gelis, Se
cut Ang
ita & no
nihil fac
ratur in
volatilita
de libera
tibus sic
autē in l
luntate
formari
fecit, di
me calix
lo, sed sic

DE FIDE, SPE, CMA. 381
iustitia illa seruientes cunctis diebus
suis, in regnum tandem gloriae perue-
niant. Cum autem hac ratione homi-
nes gignantur, ut Deum agnoscant, a-
gnitum ament & legitimè colant, po-
steaque coelestem patriam consequan-
tur, rectè hæc petitio secunda ponitur.

TERTIA PETI-

tio est.

*Fiat voluntas tua sicut in
cælo & in terra.*

Qua precamur nobis obedientiam *August. ad*
à Deo, ut sic fiat in nobis voluntas e- *Probam.*
ius, quèmadmodum fit in cœlis ab an- *Theoph. su-*
gelis, Sensus igitur precationis est: Si- *per Matth.*
cut Angeli faciunt voluntatem tuam,
ita & nobis eam da facere. *Nā sine Deo Ioan. 15.*
nihil facere possum⁹. Qui (yr. Paul⁹ ait) ope Philip. 2.
ratur in nobis velle & perficere pro bona
voluntate. Sed ea de relatius, vbi egimus
de libero arbitrio, & de causis efficien-
tibus fidei, & predestinatione. Petimus
autē in hac petitione etiā in aduersis vo-
luntatem nostrā voluntati diuine con-
formari. Quod & Christus patrē orās *Mattb. 26.*
fecit, dicēs: *Pater si possibile est, transeat à* *Ratio or-*
mecalix iste, veruntamē non sicut ego vo- *dini.*
lo, sed sicut tu. Secunda petitione petitur
aduen-

aduentus cœli, vt pote in quibus summa & æterna beatitudo futura sit, uimen & antequam superna illa præstetur habitatio, cœlestia nobis sentienda sunt & agenda, vt illuc perueniamus, iuxta illud Pauli: *Nostra conuersatio cœlis est, unde etiam expectamus Salvatorem Dominum nostrum Iesum Christum.* Proinde hæc petitio non ineptè tenaciter ponitur. Atq; hactenus detribuuntur petitionibus, quæ ad æternitatem pertinent.

*Quarta peti-
tio.*

QVARTA PETITIO EST.

*Panem nostrum quotidianum
da nois hodie.*

Hac petitione petuntur temporalia ad vitam præsentem degendam necessaria, ut est victus, amictus, & carceris genus. Quæ quidem non labori & soliditudini magis tribuenda esse, quam benedictioni Dei, arq; ob id cū gratiarum actione percipienda esse, hæc precatio docet, qua vel ob id agnoscendum utrum in vita autem præsenti necessaria haec esse, nemo est qui nō videat. Hinc illud Sapiens Hebrei: *Initiū rūa hominis & aqua & vestimentū, et dominus præcepit.*

DE TIDE, S P E, C H A. 383
tegens turpitudinē. Ea autē à Deo dari te-
statur Scriptura. *Oculi omnium* (inquit *Psal. 144.*
Psalimographus) *in te sperant Domine, et*
tu das illis escā in tēpore oportuno. Item: *Psal. 146.*
Qui operit cōlū nubibus, et parat terrae plu-
sia. Qui producit in mōtibus fōnū, & herbā
seruitiū hominū. Qui dat iumentis escā ip-
soñ, & pullis coruorū, in uocantibus eum.
Et alibi: *Omnia à te expectāt ut des illis es* *Psal. 103.*
tam in tēpore. Dāte te illis, colligēt: apēnien-
te te manū tuam, omnia implebūt ur boni-
tate. Quōd verō dicitur in petitione: Pa-
nē nostrū quotidianū, eo adimitur studiū *Rom. 13.*
sūmptus et deliciarū. Nā (vt Paulus ad-
monet) *carnis cura non faciēda in deside-* *Prouer. 30.*
rīs. In hunc modū & Salomonē postu-
lasse legimus: Mendicitatē & diuitias ne-
dederis mihi, tribue tānūm vīctui meo ne-
cessaria, ne forte satiatus illiciar ad negan-
*dum, & dicā, *Quis est dominus?* aut egesta-*
te cōpulsus furer et periurem nōmen Dcni
*ui. Hinc & illud Pauli: *Nihil intulimus** *1. Tim. 5.*
in hunc mundum, haud dubium, quōd nec
auferre quid possūmus. Habentes autem
alimenta, & quibus tegamur, his conten-
ti simus. Atque ob id hac precatione Theoph.
perimus panem ἐπίστολη, hoc est, qui
substantiæ, & constitutioni nōstræ
sufficit, quæ sanè non multis eget, iu-
*xa illud C H R I S T I: *Videte & caue-** *Lucæ. 12.*
te ab auaritia, quia non in abundantia
cuius-

384 ANNOTATION.
cuiusquam vita eius est ex ijs que p.
det. Επιόντος vocabulū possum in
petitione (quod compositum est ab
præpositione, id est, supra, & & & & & &
est, essentia seu substantia) vertemus
quidam supersubstātiale, alij quo-
dianum, quo vocabulo doceri alij
aiunt, ne uno die cibū singuli consum-
mus, qui pluribus diebus sufficere pos-
sit, alioqui quotidianus non erit. Por-
nostrū, additum aiunt propter di-
rationes. Prima, quod Deus nos nō ne-
bis solām, sed etiam alijs per nos vi-
potentibus impartiamur. Altera, ut in
stis rationibus, non vi, non fraude, ne-
cessaria vitæ conquiramus. Nam ean-
tione nō nostra erunt, sed aliena. Por-
nostrū particula hodie in preicatione adiecta
tollit solitudinē de crastino. Ac pro-
inde Christus ibidem subdit: Ne sis in
crastinum solicieti, nā dies crastinus cura
habebit sui ipsius, sufficit sua diei afflūtū
hoc est, satis malorum afferat ipsum
tempus, ut non affligamus nos mem-
pos solitudine futurorum. Videlicet u-
tē hic nō vetari præparatio necessario-
rū in futurū, verū solitudo. Nam
Christus ipse legitur habuisse Iudam
procuratorem loculos habentem, in
quibus pecunia, pro coemendis neca-
rijs, conseruabatur. Quemadmodum
foli.

Hom. 15.
in Matth.

DE FIDE, SPE, CHA. 385
solicitudinem tollit, non laborem, ut
putarunt Masseliani, cum diceret: Ne si
is solliciti animæ vestræ, quid esuris sitis,
aut bibituri: neq; corpori vestro, quibus in-
duamini. Nam Protoplasto dictum est a
Deo: *In sudore vultus tui vesceris pane, Gene. 3.*
donec reuertaris in terram. Et Paulus preci-
pit: *Ut laboremus, operando manibus suis Eph. 4.*
quod bonum est, ut habeamus unde tribua-
mus necessitatē patienti. Aliud autem est so-
licitudo, aliud operatio: fieri enim po-
test, ut sollicitus non sit, qui operatur.
Quod si nemo sollicitus (ut Christus ait) po-
test addere ad staturam suam cubitum unum: cer-
te frultra nos sollicitudine rerum crucia-
mur, cum ne id quidem quod minimum
est, facere possumus. Laborandum ergo
est: sollicitudo tamen in Deum projicien-
da, docete Petro: *Omnem sollicitudinem pro-
ijientes in Deum, quoniam ipsi est cura de
vobis.* Porro labor ita cum fructu futu-
rus est, si primum regnum Dei quæsie-
rimus & iustitiam eius, hortante Chri-
sto: *Querite primum regnum Dei, & omnia
adijcentur vobis.* Non desunt qui pa-
nis supersubstantialis nomine in hac
precatione, intelligunt corpus Chri-
sti, præterea verbum Dei: quæ
vtraque panis nomine in
sacris literis appell-
lantur.

S QVIN-

Hier. in
Matthæum

Aug. serm.
182. de tēp.

Matth. 6.

1. Pet. 5.

371.11.
Quinta pe-
nitio.QVINTA PETI-
TIO EST.

Dimitte nobis debita nostra,
sicut & nos dimitimus debito-
ribus nostris.

Omnes su-
mus pecca-
tores.

3. Reg. 8.
1. Ioan. 1.
Concupi-
scentia.

67.31.
Prouer. 20.

Marc. 2.

Esaiæ. 43.

Peccata cur
debita vo-
centur.

387.4.

Non est homo qui non peccet, ut
Salomon, cuius sententiae & Ioanns
subscriptis: Si dixerimus, quoniam peccatum
non habemus, ipsi nos seducimus, & ver-
itas in nobis non est, Concupiscentia
nim à culpa genitali profecta ad mu-
lum solicitans, in natura humana radic-
es egit altius, quā ut planè in vita hu-
mili possit. Qua sit, ut nemo dicere
possit, mundum est cor meū, purus sum
à peccato. Peccata autem nemo dimittit
potest, nisi solus Deus. De qua re apud
Esaiam ad eum modum loquitur. Eg-
sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitati-
stris. Hac igitur petitione oramus no-
bus dimitti à Deo peccata nostra, que
hic debita vocantur (ut apertissime col-
ligitur ex eadem petitione à Luca scri-
pta) quod scilicet ita poenæ luende ob-
noxius sit peccator, sicut debitor solu-
tioni eius quod debet. Quid autem fit
peccatum, & quotplex ante ostensum
est, ubi de peccato egimus.

Quod

BE
Quod
ne hac:
toribus
gratiam
ex cordi
ximo di
pertè do
minibus
peccata
morabi
Domin
le tame
pauca f
sus est t
deret vi
ergo su
stus adi
illos od
tibus. I
lij patri
ri facit f
peri iusto
diligitis
dem hab
Et si sa
quid an
becfaci
sicut &
Cateri
eg, et si
hument

Quod verò adiectum est in petitio-
nehac: Sicut & nos dimittimus debi-
toribus nostris, ostēditur ita nos à Deo
gratiam remissionis consequuturos, si
ex corde debita in nos commissa pro-
ximo dimittamus. Id quod Christus a-
perte docet. *Si non dimiseritis (inquit) ho-*

*Quonodo
à Deo re-
missionem
peccatorum
cōsequimur*

294.3.

Matth.6.

*minibus, nec pater vester dimittet vobis
peccata vestra. Quod & parabola me-
morabili declarauit de seruo, cui licet*

Matth.18.

*Dominus dimisisset totum debitum, il-
le tamen noluit misereri conferui sui
paucā sibi debenti, qui propterea ius-
sus est tradi tortoribus, quoadusq; red-*

dere vniuersum debitum. Diligendi

*ergo sunt Christianis inimici, ut Chri-
stus admonet: benefaciendum ijs, qui
illos oderunt, orandum pro persequen-
tibus. Ita enim, dicente eodem, erant fi-
lii patris, qui in cœlis est, qui solcū suū ori-
iñ facit super bonos & malos, & pluit su-
periustos & iniustos. Si enim (ut subdit)
diligitis eos, qui vos diligunt, quam merce-
dem habetis? nōne et Publicani hoc faciunt?
Et si salutaueritis fratres vestros tantūm,
quid amplius facietis? nonne & Ethnici
hec faciunt? Estote ergo & vos perfecti,
sicut & pater vester cœlestis perfectus est.*

*Ceterum hic locus orationis domini-
Proscatalli-
g, et similes in Euāgeliō vindictā pro-
hubentes, intelligendi sunt de priuata 361.13.*

*Inimici di-
ligendi.*

368.6.

Matth.5.

Rom. 13.

vindicta, non de publica, quam exerceat
magistratus, quem & Paulus ministerium
Dei appellat, neque sine causa glori-
dium gestare dicit: *Dei enim ministeres*
(inquit) *vindex in iram ei qui malum*
agit. Auxiliū igitur magistratus ad pro-
pellendam vim priuatā qui implorant,
non peccant.

Sexta pe-
titio.

*Et ne nos inducas in ten-
tationem.*

Petimus hac petitione, ne patiatur
nos Deus tentari, & à tentatione super-
rari. Non autem per seipsum inducit
Deus in tentationē, sed induci permit-
tit, quem suo auxilio deserit ordine oc-
cultissimo, ac meritis (vt Augustin. in-
quit) causis etiam saepe manifestis di-
gnum iudicat ille quem deserat, & in
tentationem induci sinat. Ea de re ver-
bo sius, ubi de prædestinatione egimus.

Tentatio
duplex.Aug. lib. 2.
de consen.

Euang.

Est autem tentatio duplex, sedu-
ctionis, & probationis. De prima est illu-
lud Iacobi: *Nemo cùm tentatur dicat*,
quoniam à Deo tentatur: Deus enim
intentator malorum est, ipse enim ne-
minem tentat. *Vnusquisque* vero ten-
tatur à concupiscentia sua, abstractus
& illectus. Deinde cōcupiscentia cùm
conceperit, parit peccatum, peccatum

352.31.

DE F
verò cùm
rat morte
tat vos Do
ligatis eur
qui suffert
batus fuer
re promisit
tentatio.
te ostensi

Se

Duob
malum,
cisse dicin
tur: alio
sum, id m
eo illud e
in ciuitate
camurig
vt nos I
& futura

Partic
est ratum
nus de in
nicæ di
cipio, per
gloriam
tribus pe
vero

verò cùm consummatum fuerit, gene-
rat mortem. De secunda est illud: *Ten- 182.14.*
tat vos Dominus Deus vester, *vt sciat, si di* *Denter. 13.*
ligatis eum. *Beatus vir* (inquit Iacobus) *Iacob. 1.*
qui suffert temptationem, quoniā quum pro-
batus fuerit, accipiet coronam vite, quam
repromisit Deus diligentibus se. Cur autē
temptationes Deus permittat, paulò an-
te ostensum est.

Sed libera nos à malo.

*Septima po-
titio.*

Duobus modis appellare solemus
malum, uno, cùm malè quenquam fe-
cisse dicimus, quod malum culpæ dici-
tur: alio, cum mali aliquid esse perpe-
sum, id malum pœnæ appellatur. De
eo illud est intelligendū. *Si erit malum*
in ciuitate, quod Dominus non fecerit? Pre-
camur igitur hac petitione potissimū,
vt nos Deus à malo pœnæ præsentis
& futuræ liberet.

Amen.

Particula in fine prectionis posita,
est ratum fore precantis. Atque hacte-
nus de interpretatione orationis domi-
nicæ dictum sit, in qua præmisso prin-
cipio, petimus primò honorem Dei, &
gloriam apud omnes fieri. Deinde in
tribus petitionibus sequentibus postu-

*Malum
duplex.*

*Au. de libe-
ro arbi. l. 1.*

Amos 3.

S 3 Iamus

Iamus conferri nobis bona triplicia. Maxima quidem, quæ sunt cœlestia bona. Media autem, quæ sunt spiritualia bonæ: ut sunt virtutes, & executio mādatorum Dei. Minima verò, quæ sunt temporalia bona, ad corporis sustentationem necessaria. Postremò perimus auferri à nobis triplicia mala. Maxima quidē, quæ sunt peccata à Deo nos separantia. Media autem, quæ sunt tentationes, ad peccatum alientes. Minima verò, incommoda corporis & animæ. Corporis quidem, ut ægrotatio, etura bonorum temporalium. Animæ autem, ut tristitia, & cætera id genus. Sed ad contextum Scopi Biblici reuertamur.

*Spiritum suum san-
ctum, &c.*

De Spiritu sancto egimus in annotationibus de Deo. Dona autem Spiritus sancti (ut de illis pauca dicamus) numerantur: Sapientia, intellectus, confiditum, fortitudo, scientia, pietas, timor Domini. De his ita Esaias: *Et requiesceret super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis, & completebit eum spiritus timoris Domini.*

Hem.

25. 18.
Esaiæ. 11.

Dona Spi-
ritus sancti.

Hominem peccati.

Periphrasis est Antichristi, ex capite *Antichrē-*
 secundo Epistolæ secundæ Pauli ad *Thes.*
 Thessalonicenses accepta, quē ita Pau-
 lus depingit: *Ne quis vos seducat vlo mo-*
do, quoniam nisi venerit discessio primum,
& reuelatus fuerit homo peccati filius per-
ditionis, qui aduersatur & extollitur supræ
omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.
 Quibus verbis indicat Paulus, non ven-
 turum Dominum ad iudicium, nisi
 prius Antichristus venerit, quem (*vt*
Chrysostomus ait) appellat ἀπόστολον, Chrys. Ho-
hoc est, defectionem seu discessionem, mil. 3. in 2.
tanquam plurimos perditur & ab- Epi. Thes.
ducturum. Quamvis aliqui intelligent
hoc loco defectionem eā, quā sit à Ro-
mano imperio, non quod statim ven-
turus sit post eam, sed quod non ante.
 Vel defectionem ab vniuersali Eccle-
 sia & fide catholica. Hominem autem
 peccati vocat Antichristum, quod innu-
 mera mala perpetrabit, & instituet a-
 lios quoque ut perpetrent. Porro fili-
 um perditionis vocat, quod et ipse per-
 detur. Indicat autem Paulus, quod non
 tantum veri Dei cultū, sed & omnem
 alterius præterquā sui idololatriā sub-
 latur sit. De potētia Antichristi Danie-
 lis septimo capit. inter cætera scribitur.

5 4 *Aspi-*
Homopec-
cati Anni-
christ⁹ cur⁹

75.2.

Afficiebā, & ecce cornu illud faciebat belum aduersus Sanctos, & praeualebat eis, donec venit antiquus dierū, & iudicium dicit Sanctis excelsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt Sancti, & cetera. De

2. Thess. 2. hac potentia & incremento Antichristi, & Paulus ita scriptum reliquit: Cuius aduentus secundum operationem Sa-
ue in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis ijs qui pereunt. Additque caulam

1. Thess. 2. aduentus Antichristi, dicens: Eò quo charitatē veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicem onnes qui non crediderūt veritati, sed con-
senserunt iniuritati. Hunc aduentū Antichristi, eiusq; deceptionē notat Christus (ut refert Chrysostomus & Au-
gust.) verbis illis apud Ioannē: Ego re-
ni in nomine patris mei, & non accepis-
me, si alius venerit in nomine suo, illam accipietis.

Homil. 40 Porro diē iudicij anteuenia & Elias propheta, quem sacra scrip-
tura curru igneo de rebus humanis rapta testatur, qui quidē Iudaeos cōuersum est ad Christum, iuxta vaticinii Mal-
chiæ: Ecce ego mittam vobis Eliā Proph-
tā, aniequā veniat Dies Domini magnus & horribilis, & cōuertet cor patrum ad filium, & cor filiorum ad patres eorum: Hoc est

in Ioan.

Ioan. 5.

4. Reg. 2.

Elias adue-
sus.

Malach. 4.

DE efficiet
est, Iuda
intellex
aduentu
ex sente
terroga
rias qui

N
Artic
human
num à
bestia v
rem co
resunci
nis (v
erat) re
set, spe
sapient
fidei no
ctus, t
que ha
lo (air)
mnis, q
multi c
euigila
opprob
bunt q
iustiui
perpetui

efficiet ut sic intelligent legem filij; id Aug. lib. de
est, Iudæi, quemadmodum patres eam ciuit. Dei.
intellexerunt; id est, Prophetæ. De hoc
aduentu Eliæ Christus apud Matthæū
ex sententia Scribarum discipulis in-
terrogantibus de Eliæ aduentu, ait: E- Matth. 17.
lias quidē venturus est, & restituet omnia.

Mortui resurgent, &c.

*Resurrectio
mortuorum.*

Articulus hic sublimior est, quam ut
humana ratione attingi possit, cui alien-
num à vero videtur, ut corpora quæ vel
bestia vel ignis absumpsit, vel in pulue-
rem collapsa, & in humorē soluta, eadē
resuscitentur. Vnde Paulus cùm Athe-
nis (vbi omnis humanæ sapientiæ arx
erat) resurrectione mortuorum prædicas-
set, spermologus appellatus, & à seculi
sapientibus irrisus. In hoc igitur arduo
fidei nostræ articulo captiuādus intelle-
ctus, scripturæq; diuinæ assentiendū,
quæ hoc futurū prædictis. In tempore il-
lo (air Daniel) saluabitur populus tuus, o-
mnis, qui scriptus fuerit in libro vitæ, &
multi de his qui dormiūt in puluere terræ
euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in
opprobrium. Qui autem docti fuerint, fulge-
bunt quasi splendor firmamenti: & qui ad
iustitiam erudiūt plurimos, quasi stellæ in
perpetuas æternitates. Particula autem

S 5 mul-

Actu. 17.

Daniel. 12.

Aug. c. 23. multi apud Prophetam posita, notat
 li. 20. Ciuitat. Dei. omnes. Ponit enim scriptura aliquando
 Leb. 19. pro omnibus multos, id quod Augu-
 stinus probat. Et Iob: Scio quod redem-
 ptor meus viuit, et in nouissimo die de ter-
 ra resurrecturus sum, & rursum circunda-
 bor pelle mea, & in carne mea videbo Deum
 saluatorem meum, quem visurus sum ego-
 se, & oculi mei conspicuntur suum, & non ali-
 lus. Reposita hæc spes in sinu meo. Et Paulus: Si in hac vita tantum, in Christo spe-
 rantes sumus, miserabiliores sumus omni-
 bus hominibus. Nunc autem Christus resur-
 rexit primitiæ dormientium, quoniam qui-
 dem per hominem mors, & per hominem re-
 surrexio mortuorum. Et sicut in Adam om-
 nes moriuntur, ita et in CHRISTO om-
 nes viuiscabuntur. Id quod futurum in-
 dicarunt etiam illi, qui tempore pas-
 sionis Christi surrexerat. Multa (inquit
 Matth. 27.) corpora sanctorum, qui dor-
 mierant, surrexerunt, & exentes de mo-
 numen-
 tis post resurrectionem eius, ven-
 tientur in sanctam ciuitatem, et apparuerunt
 de Ciuitat. multis. Quod si noua corpora Deus
 Dei. ca. 20. creare potest, cui dubium quin & has
 Corpora qualia post corpora ad immortalitatem restituere
 resurrectio possit? Qualia autem corpora post resuc-
 tione futura sunt, docet Paulus.
 nens. Sed dicet aliquis, quomodo resurgent
 mortui? Quali autem corpore venient

395. 24. mortui? Quali autem corpore venient

DE
 Insipiens
 nij prius
 corpus qu
 dum gra
 ceteroru
 cut vult
 corpus. E
 alia clar
 rum: Stu
 te, sic &
 verbis &
 poris re
 tes ea in
 ni doce
 pus ad
 prius in
 frugen
 ante in
 porun
 ra sua
 storun
 meriti
 dotes
 erunt
 quit)
 ne
 gloria
 in vi
 surge
 Paul
 poru

Insipiens tu, quod seminas, non vivis faciatur nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, vivuta tritici, aut alicuius ceterorum. Deus autem illi dat corpus sicut vult, & unicuique seminum proprium corpus. Et paulo post: Aliq. claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: Stella enim à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Quibus verbis Paulus, proper eos qui de corporis resurrectione dubitabant, videntes ea in terra putrefieri, exemplo grani docet, non prius resurrectum corpus ad immortalitatis fructum, nisi prius in terra mortuum fuerit: sicut ad frugem granum euadere nequit, non ante mortuum. Deinde exemplo corporum coelestium, quorum alia clariora sunt alijs, docet in resurrectione futorum, futura illorum pro diuersis meritis diuersa praemia. Quæ autem dotes corporum post resurrectionem rū posse rerunt, docet ibidem: Seminatur (in resurrectione) in corruptione, surget in incorruptionem. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Quibus verbis Paulus enumerat quatuor dotes corporum post resurrectionem futuras,

S 6 incor-

Explanatio
verborum
Pauli.

396 ANNOTATION.

incorruptionem, gloriam, hoc est, pul-
chritudinem: virtutem, hoc est, potest-

tem, ut ubi volet spiritus, ibi & corpus

protinus erit.

Postremo, ex animali,
hoc est mortali, quod scilicet ira, tristi-
tia, esurie, siti, & ceteris anima corporo

risque affectionibus est obnoxium, et
corpus spirituale, id est, immortale &

nullis iam huiusmodi terrenis affectioni-
bus subditum, de qua re & Christus

Matth. 22.

ad eum modum loquitur: *In resurrectione*

neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut

Angeli Dei in celo.

Et alibi: *Iusti fulgebit*

sicut Sol in regno patris eorum.

Quaenam autem omnium corpora immortalitatis
induta gratiam resurgent, non omnes
tamen immutabuntur, sed in hono-
rati permanebunt impij, soli vero immuta-

1. Cor. 15.

buntur iusti. Id quod Paulus innuit,
cum dicit: *Omnes quidem resurgent, sed*
non omnes immutabimur, in momento, in
ictu oculi, in nouissima tuba (canet enim
tuba) & mortui resurgent incorrupti,
nos immutabimur. Oportet enim corrupti-

bile hoc induere incorruptionem: & morta-
le hoc induere immortalitatem. Quum au-
tem mortale hoc induerit immortalitatem,

Osee. 13.

tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est
mors in victoria, ubi est mors victoria tua!

ubi est mors stimulus tuus?

Sede-

DE
Sed

Cum i-
ta cernan-
quandoq-
turum, :
dum ex d-
scieria hu-
vi non ti-
& poena-
putent qu-
vi & gen-
instincti,
turi in dic-
ne ex pre-
inde beat-
tio. Eius
sacris ext-
illud Ecc-
te! Deus i-
ue bonū si-
mini exere-
excelsum.
igne venie-
reddere in-
crepatione
Dñs diju-
te dies ve-
rū oēs su-
pula. Hui-

*Sedebit in maiestate sua
iudicaturus, &c.*

*Iudicium
uniuersale
392.30.*

Cum indiscreta omnia ferè in hac vi-
ta cernantur, consentaneū est iudicium
quandoque bonorum & malorum fu-
turiū, ac cuique pro meritis tribuen-
dum ex diuina iustitia. Quod & con-
sciētia humana indicat, cuius vis ea est,
ut non timeant qui nihil cōmiserunt,
& pœnam semper ante oculos versati
putent qui peccarint. Hinc factum est
ut & gentiles cogitationibus propriis *Sententia*
instincti, nostraq; longius odorati, fu-*gentilium*
turi iudicij umbrā quandā atq; imagi-*de iudicio*
nē expresserunt: inde Elysius campus, *extremo*.
inde beatorū insulæ, inde Tartari men *Chry.lib.2.*
tio. Eius iudicij evidentissima in literis *contra vi-*
sacris extant vaticinia. Inter cæterā est *tup.mona.*
illud Ecclesiastis: *Cuncta quæ sunt, addu* *vitæ.*
tei Deus in iudicium, pro omni abscondito sit *Eccle.12.*
ne bonū siue malū sit. Et Esaiæ: Dies Do- *Esai.2.*
mini exercituum super omnē superbum &
excelsum. Et alibi: Quia ecce Dominus in *Esa.66.*
igne veniet, & quasi turbo quadrigæ eius
reddere in indignatione furorē suū, & in-
terrationē suā in flāma ignis: quia in igne
Dñs dijudicabit, &c. Et Malachiæ: Ec- *Malach.4.*
te dies veniet successa quasi caminus, & e-
rit oēs superbi, et oēs faciētēs impietatē, sti-
pula. Hunc diem ibidē vocat Malachias

S 7 ma-

2. Cor. 5.

183 10.

405.2.

Matth. 12.

Tēpus iudi-
cij vniuer-
salis nulli
creatūræ
cognitum.

Matth. 24.

Cur Deus
diem iudi-
cij extremi
ignotū vo-
luit, et tem-
pus mortis

magnum & horribilem. Pauli item
mnes nos manifestari oportet ante tri-
bunal Christi, vt referat unusquisq; propria
corporis prout gesit, siue bonū siue malum.
Christi item apud Matthæum: Dico an-
tē vobis, quoniam omne verbū oiosum quād
locui fuerint homines, reddent rationē
eo in die iudicij. Scire autē velle tempus
aduentus Domini, nihil aliud videtur
quam scire velle q; ipse Dominus an
scire neminem posse, dicit etenim: De
die autem illo & hora nemo scit, ne anga-
quidē in cælo, nisi solus pater. Sicut autem in
diebus Noë, ita erit & aduentus filij homi-
nis. Sicut enim erant in diebus ante di-
luvium comedentes et bibentes, nubēs,
vsq; ad eum diem quo intravit Noë in
arcā, & non cognoverunt donec venit
diluvium, & tulit omnes: ita erit & ad-
uentus filij hominis. Voluit autē Deus
hunc diē aduentus sui esse ignotū: quia
& finē vitæ nostræ, ad excitandū nos,
quod semper in officio sumus: & in ea, in
qua vocati sumus vocatione parati
ueniamur. Nam si constaret, quo tem-
pore mors obeunda esset, plurimi in-
nirētur qui bacchanalia viuētes, ratio-
nem bene viuēdi in longū tempus dif-
ferrēt. Appetēte autē morte mortore et
terrore, permoti & concussi ad obeun-
da munia hominis inepiti redderentur.

Vino-

DE F
Vnuoru
minus iud
in aduent
morituri
sunt aliqui
nente in c
ruptionē
reputari p
verò hi qu
defuncti.
De qua re
qui residui
eorū qui
non preue
latione sc
antea mo
peritetur;
glorificāc
su & in v
scendet de
sunt, hoc
tui sunt,
sed merit
torum, vt
nos qui vi
piemur cu
in aëra, &
Sicut aut
ne aut n
rū omni
biq; sple

Viuorum autem nomine quos Do- *Vivi quos*
 minus iudicaturus est intelligendi qui *Dominus*
 in aduentu Christi supererunt subitō *iudicabit*
 morituri & reuicturi. *Quāuis non de-*
 sunt aliqui qui sentiant eos, anima ma- *qui intelli-*
 nente in corpore, immutādos ad incor- *Aug. de fide*
 ruptionē & immortalitatem, hocq; eis *& symb.*
 reputari pro resurrectione. *Mortuorū* *August. de*
 verò hi qui ab Adam vsq; in eum diem *dog. eccl.*
 defuncti sunt, reuicturi tamen subitō.
 De qua re ita Paulus: *Nos qui viuimus,* *1. Thess. 4.*
 qui residui sumus, in persona loquitur
 eorū qui tunc viuēt, *in aduentū Domini,*
 non preueniemus eos qui dormierūt, trāsl-
 latione scilicet ad gloriā, quoniā & qui
 antea mortui sunt & si qui tūc viui re-
 periētur, vna obuiā Christo prodibunt
 glorificādi, *quoniam ipse Dominus in ius-*
su & in voce archāgeli, et in tuba Dei de-
scendet de cælo, & mortui qui in Christo
 sunt, hoc est, qui olim in Christo mor-
 tui sunt, *resurgent primi, non tempore,*
 sed merito & dignitate respectu dāna-
 torum, ut aliqui interpretantur. *Deinde*
 nos qui viuimus, qui relinquimur, simul ra-
 piemur cum illis in nubibus obuiā Christo
in aëra, & sic semper cum Domino erimus.
 Sicut autem fulgur non indiget preco-
 ne aut nuncio, sed in momento tempo *Chrysost. in*
 rū omnibus appetit, sic aduētus ille v- *Matth.*
 biq; splendere statim incipiet. Id notat
 Chri-

Matth. 24.

Christus apud Matthæum: *Sicut fulgū exit ab Oriente & apparet usque in Occidente, ita erit & aduentus filij hominis.*

Quod autem Paulus ait sanctos iudicatores de mundo, hoc iudicium intelligendū per vitam contrariam.

Sancti quo modo mundū iudicabunt.

Iudicij extremi diem signa praedicta describit Christus apud Lucā: Enī,

inquit, signa in sole & luna et stellis, &c.

Matth. 24. Signa hæc explicat Matthæus Euangeliſta: *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.* Et subdit: *Apparebit signum filij hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terre, & videbunt filium hominis venientem in cibis cæli cum virtute & gloria multa.*

Crux.

Crucem appellat signum tanquam trophyum & insigne regum, quod appetebit ad arguendos incredulos testimoniū causa, veluti si quis lapide percussus ostendat lapidem. In iudicio eo qui beatū ex operibus misericordiæ cognoscuntur, vocabuntur ad promissam hereditatem. Contra immissicordes & improbi in ignem aeternum mittentur, Matthæus scribit.

Matth. 25.

Tunc finis erit, regnumque

Deo patri tradet.

Est imitatio verborum Pauli ex parte quindecimo primæ epistole ad Corin-

rinthios: Finis autē erit generationis. 2. Pet. 3.
Nam, ut Petrus ait: *terra & quæ in ipsa Mundus*
sunt opera exurentur, quin & cœli magnæ qualis futu
impetu transibunt, clementa verò magnæ rus postius
calore soluentur. Ne autē putaret quis- *dicium vna*
piam interituram eorū substantiā, sed uersale.

in melius immutandā, subdit Petrus:

Nouos verò cœlos & nouā terram & pro-

missa eius expectamus. Cui & illud Ioan-

Apoc. 21.

Euang: Euang: Euang: Euang: Euang: Euang:

dabitur. Et sub-

is in ce- terre, et em in us

ulta. anquam od appa

testimo ercussus qui be-

gnoscen haredi-

s & im- ntur, vi

na

li exta- e ad Co

tin-

Tradet autem regnum Deo patri Christus,

id est, Ecclesiā fidelium & congregatio-

Christus

ne electorū, non quod in eo non regnet quomodo

Deus, dicente Christo: Regnum Dei in- intelligen-

ta vos est: sed quod non nihil adhuc in dus tradere

et dominetur peccatum & diabolus. Cy regnū Deo

illiūs enim & Photius Græci interpre patri.

tantur, tradere regnū Deo patri, pro eo

quod est electorū Ecclesiā ab omni

perturbatione & afflictione liberā, &

et à dæmoniū insidijs & insultibus tutam

patri tradere, quod indicant sequentia

verba Pauli: Cūm euacauerit, id est, abo

leuerit et enernauerit omnē principatum,

id est, dæmoniū potestatē & tyrānidem

quam exercent aduersus fideles. Neq;

autem cum patri regnū tradet Eccle-

siā, ab se abdicat: sicut cūm à patre

acepit, non illi abstulit.

Paræ-